

СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ ВО ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО ПРЕДМЕТИТЕ ОД ОБЛАСТА НА КОРУПЦИЈАТА

**Извештај од проектот „Програма за набљудување на судски предмети во врска
со корупцијата во Република Македонија“**

Скопје, јануари 2011 година

СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ ВО ЗАШТИТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ВО ПРЕДМЕТИТЕ
ОД ОБЛАСТА НА КОРУПЦИЈАТА

Извештај од проектот *„Програма за набљудување на судски предмети во врска со
корупцијата во Република Македонија“*

Издавач: **Коалиција на здруженија на граѓани „Сите за правично судење“**

Уредник: **м-р Славица Димитриевска, програмски директор/
координатор на проект**

Автор: **Тања Темелкоска- Миленковиќ**

Имплементатор на проектот: **Коалиција „Сите за правично судење“**

Соработници: **Даниел Митковски - проектен асистент**

Лектура: **Тамара Буштреска**

Дизајн и печат: **2 Август С, Штип**

Тираж: **300**

СОДРЖИНА

Вовед	4
1. Предмет, цели и методологија на истражувањето	6
2. Судската ефикасност и борбата против корупцијата во Република Македонија	10
3. Право на праведно и јавно судење во разумен рок	16
3.1 Меѓународна правна рамка	16
3.2 Домашна правна рамка	17
3.3 Право на праведно судење	17
3.4 Право на судење во разумен рок	23
3.5 Право на слобода и сигурност на личноста	31
3.6 Завршени предмети и донесени одлуки	36
3.7 Ставови на судиите по однос на должината на постапката	38
3.8 Заклучоци од набљудувањето за должината на постапката	39
4. Посебна постапка за заштита на правото на судење во разумен рок	42
5. Право на ефикасен лек во однос на правото на судење во разумен рок	47
6. Препораки	49

Проект „Анализа на судската ефикасност во заштитата на човековите права во предмети од областа на корупцијата во 2010 година“

Оваа анализа произлегува и е дел од програмските активности на Коалицијата „Сите за правично судење“ во чии рамки во текот на 2010 година се набљудуваа судски постапки по предметите од областа на корупцијата во Република Македонија. Главна цел на истражувањето беше да се согледаат актуелните состојби и да се извлечат одредени заклучоци и препораки за ефикасноста на судовите и на другите надлежни органи во борбата против корупцијата, како и да се оцени почитувањето и остварувањето на човековите слободи и права гарантирани со Уставот, законите и ратификуваните меѓународни договори.

Коалицијата ги спроведува набљудувачките активности во континуитет од 2004 година, при што обемот и опсегот на набљудувањето бележи постојан квантитативен и квалитативен пораст. Тоа значи дека емпириските истражувања на судските постапки што ги спроведува Коалицијата се прошируваат и збогатуваат секоја година, како од аспект на бројот, видовите и типологијата на набљудуваните кривични предмети, така и од аспект на факторите и елементите кои се предмет на опсервација и последователна стручна анализа.

Човековите слободи и права и ефикасноста на институционалните механизми во нивната заштита имаат приоритетно и исклучително важно место во секоја држава која почива на принципите на владеење на правото. За таа цел, Коалицијата изготви неколку аналитички извештаи во кои се третира прашањето на заштитата на човековите права во полициската и судската постапка. Во 2006 година беше изготвен посебен извештај посветен на судската ефикасност во заштитата на човековите права во кривичната постапка, со посебен осврт на почитувањето на принципите и стандардите на правично судење.

Оценувајќи дека оттогаш па до денес е помината критична временска дистанца, се укажа за потребно повторно да се оценат состојбите со заштитата на човековите права во предметите од областа на организираниот криминал и корупцијата од страна на судовите. Потребата од овој аналитички извештај, исто така, е детерминирана од значајните реформи кои беа спроведени во правосудниот систем на Република Македонија во изминатиот период, а со цел да се оцени неговата компатибилност со меѓународните и европските стандарди во оваа област.

Од тие причини, тежиштето на оваа анализа е ставено на усогласеноста на домашното законодавство и практика со меѓународните принципи и стандардите за правото на правично судење во разумен рок, како фундаментално право на секој поединец против кого е покренато кривично обвинение. Исто така, ефикасноста и капацитетите на судството во остварувањето на човековите права и слободи, а посебно на правото на правично судење се анализираат низ призмата на согледувањата и оценките содржани во извештаите на Европската комисија и на други релевантни меѓународни фактори.

Анализата поаѓа од постојната национална законска и институционална рамка, расположливите емпириски податоци добиени преку набљудувањето на судските предмети и меѓународните принципи и стандарди за правично судење. При тоа, податоците кои се собрани и обработени во текот на истражувањето, претставуваат појдовна основа и тие се користат не само како вреден извор на сознанија, туку и како аргументација во поткрепата на одредени констатации и препораки за подобрување на правото на правично судење.

Врз основа на препораките кои произлегуваат од спроведената анализа, се очекува да се преземат конкретни мерки на законодавен и институционален план за надминување на воочените слабости и унапредување на заштитата на човековите права во судските постапки по предметите од областа на корупцијата и подобрување на ефикасноста на судството, како клучни критериуми од кои зависи остварувањето на стратешката определба на Република Македонија за пристапување кон Европската Унија.

Во овој контекст заслужува да се напомене дека врз основа на емпириските податоци добиени од истражувањето спроведено во текот на 2010 година, Коалицијата изготви уште еден аналитички извештај, кој се фокусира на судската ефикасност во справувањето со корупцијата во Република Македонија.

Во оваа прилика, Коалицијата сака да изрази посебна благодарност до организацијата „Бранители на граѓанските права“ (Civil Rights Defenders) од Кралството Шведска за финансиската и целокупната поддршка која овозможи реализација на овој проект.

1. ЦЕЛИ, ПРЕДМЕТИ И МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1.1 Предмет на истражувањето

Во овој извештај, резултатите добиени од набљудувањето на предметите од областа на корупцијата се анализираат од аспект на остварувањето на неколку фундаментални човекови права и слободи, кои се инкорпорирани во Уставот и казненото законодавство на Република Македонија и кои се гарантираат со бројни меѓународни документи.

Уставните и законските гаранции за човековите права и слободи се разгледуваат во корелација со нивното реално остварување и заштита во практиката, односно во постапката по набљудуваните кривични предмети од областа на корупцијата, со цел да се оцени во која мера тие соодветствуваат на меѓународните принципи и стандарди, а посебно на стандардите предвидени со Европската конвенција за човековите права и јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права.

Тргувајќи од нивното значење, предмет на анализа се следниве фундаментални права кои се нераскинливо поврзани со личноста на секој поединец:

- Правото на правично и јавно судење
- Правото на судење во разумен рок
- Пресумпцијата на невиност
- Правото на слобода и сигурност на личноста
- Правото на ефикасен лек за заштита на правото на судење во разумен рок

Примарно место во оваа анализа има исполнувањето на меѓународните стандарди за правото на правично судење во разумен рок и правото на ефикасен правен лек и нивната заштита во домашното законодавство и практика.

Исто така, се разгледуваат и анализираат клучните фактори од кои зависи судската ефикасност во остварувањето и заштитата на правата на обвинетиот во кривичната постапка, како и ефикасноста на судовите во процесирањето на предметите од областа на корупцијата.

1.2 Цели на истражувањето

Целите на истражувањето спроведено во рамки на проектот се следниве:

- Анализа на податоците добиени од набљудувањето на постапката по судските предмети во врска со дела на корупција
- Поддршка на судскиот систем во насока на зголемување на ефикасноста на казнено правниот одговор кон корупцијата
- Анализа на примената на законските одредби и процесни гаранции за остварување на основните човекови слободи и права во кривичната

постапка, со посебен осврт на правото на правично судење во разумен рок и правото на ефикасен правен лек

- Анализа на должината на судските постапки и причините за нивно одолжување, како и расположливите домашни правни механизми за намалување на прекумерната должина на постапката
- Препораки за подобрување на констатираните слабости во согласност со меѓународните принципи и стандарди за правично судење
- Подигање на свеста и јакнење на капацитетите на главните актери во кривичната постапка во поглед на доследното остварување на човековите права и почитување на стандардите за правично судење.

1.3 Методологија

Во овој извештај се сублимирани наодите добиени од емпирискиот дел од истражувањето, кое се спроведе преку набљудување на судските постапки за кривични дела од областа на корупцијата во текот на 2010 година. За потребите на истражувањето, со дефиницијата на корупцијата беа опфатени 24 кривични дела.¹

Набљудувањето се спроведуваше во седум основни судови и тоа во основните судови во Битола, Велес, Кавадарци Кочани, Скопје, Струмица и Штип.

Истражувањето се базираше на податоците кои се прибираа преку набљудување и следење на судски рочишта од страна на двајца набљудувачи на Коалицијата, кои имаат претходно искуство во набљудување на овој вид кривични дела.

Во набљудувањето беа користени стандардизирани и детални прашалници, а добиените одговори и податоци беа систематски внесувани во електронска база на податоци која овозможува нивна аналитичка обработка, вкрстување и извлекување на разни статистички заклучоци.

Покрај набљудувањето, како методолошка алатка и инструмент се користеа и интервјуто или разговорот. Имено, во текот на истражувањето беа спроведени директни разговори со судиите од основните судови кои постапуваат по набљудуваните предмети за дела од областа на корупцијата, кои се водеа врз основа на полу-структуриран прашалник.

---

¹ Дефиницијата на корупцијата беше определена во рамките на проектот „Проценка на потребата за развој на програма за набљудување на судските постапки во врска со корупцијата во Република Македонија“ и со неа се опфатени 24 кривични дела и тоа: поткуп при избори и гласање, измама, измамување на купувачи, неовластено примање подароци, лажен стечај, предизвикување стечај со несовесно работење, злоупотреба на постапка за стечај, оштетување или повластување на доверители, перење пари и други приноси од казниво дело, измама при работење со хартии од вредност и удели, оддавање и неовластено прибавување деловна тајна, злоупотреба на службена положба и овластување, проневера во служба, измама во служба, послужување во служба, примање на поткуп, давање на поткуп, противзаконско посредување, прикривање на потекло на несразмерно стекнат имот, оддавање службена тајна, злоупотреба на државна, службена или воена тајна, фалсификување на службена исправа, противзаконска наплата или исплата и незаконско влијание врз сведоци.

1.4 Инструменти на истражувањето

1.4.1 Прашалник за набљудување

Прашалникот за набљудување е составен од 64 прашања. Во него има и отворени полиња што им остава можност на набљудувачите да наведат свои забелешки за водењето и текот на постапката.

Содржината на прашалникот ги опфаќа сите стадиуми на кривичната постапка и тој овозможува добивање податоци за одделни аспекти и сегменти поврзани со предметот на истражување, вклучително:

- Пред кој суд се води предметот, број на членови на судскиот совет и име и презиме на претседателот на советот,
- Датум кога се врши набљудувањето, времетраење на рочиштето, како и кое рочиште е по ред за конкретниот предмет,
- Податоци за обвинетиот,
- Кривично дело и опис на конкретниот случај за кој се води постапката,
- Интервал на сторувањето на кривичното дело, од моментот на извршување на првите дејствија до моментот кога е откриено,
- Дали е спроведена истрага/ и доколку е, колку време траела истрагата,
- Дали било наредено преземање на посебни истражни мерки,
- Колку време поминало од поднесување на обвинителниот акт до закажување на првото рочиште/ дали обвинетиот поднел приговор на обвинителниот акт,
- Дали е извршена уредна достава на лицата чие присуство е потребно на главниот претрес,
- Податоци во колку случаи се суди во отсуство или е издадена наредба за приведување,
- Дали се наредени мерки со кои се обезбедува присуство на обвинетиот,
- Дали е изречена мерка притвор/ доколку е изречена, на која основа и времетраење на притворот,
- Податоци за главен претрес,
- Причини за одлагање и прекин на главниот претрес,
- Дали судот изрекол казна за бранителот (или друго лице) којшто го навредува судот или друго лице во постапката,
- Текот на доказната постапка пред судот (со акцент на сведочењето и вештачењето),
- Податоци за пресудата (кога е објавена пресудата, видот на пресудата и на кривичната санкција, дали судот одлучил за одземање на имотна корист, односно дали изрекол проширена конфискација на имот),
- Дали се испочитувани стандардите за фер и правично судење,

- Колку време поминало од отпочнувањето на судската постапка до објавување на пресудата.

1.4.2 Прашалник за разговор со судиите

Во рамки на програмата за набљудување на судските предмети во врска со корупцијата во Република Македонија беа спроведени и разговори со судиите кои постапуваат по набљудуваните предмети. Разговорите со судиите се фокусираа на прашања содржани во претходно подготвен полу-структуриран прашалник, со можност за давање на отворени и опширни одговори.

Со анкетирањето беа опфатени судиите од судовите во Велес, Штип, Кочани, Струмица и Битола, и беа добиени одговори од 18 судии на чии предмети се спроведуваше набљудувањето. И покрај фактот што барање за спроведување на таква анкета беше упатено и до Основниот суд Скопје I Скопје, повратен одговор од овој суд не беше добиен. Оттука судиите од овој суд не беа опфатени со анкетата.

Во оваа прилика Коалицијата „Сите за правично судење“ сака да им се заблагодари за отвореноста и спремноста за соработка на судиите од основните судови каде се спроведе оваа анкета и за нивниот придонес во истражувањето. Коалицијата изразува жалење што не доби повратен одговор на барањето за спроведување на ваков вид на истражување токму од Основниот суд Скопје I Скопје, кој е и најповикан токму поради тоа што постапува по дела од областа на организираниот криминал и корупцијата.

Главна цел на анкетирањето на судиите беше да се осознаат перцепциите, ставовите и мислењата на судиите во поглед на четири категории на прашања и тоа: 1) состојбата и трендовите на корупцијата во државата, 2) институционалниот одговор на органите на кривичниот прогон, 3) ефикасноста на судската постапка за коруптивните кривични дела и 4) однесувањето на обвинетиот, неговиот бранител и сведоците во текот на постапката. Примерок од прашалник е содржан во прилог 1.

Одговорите и ставовите на судиите на одделни прашања дадени во текот на разговорите се прикажани, во зависност од нивниот предмет, во соодветните делови од овој извештај.

2. СУДСКАТА ЕФИКАСНОСТ И БОРБАТА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во државите кои почиваат врз начелата на владеење на правото и поделбата на власта на законодавна, извршна и судска, судството е главниот носител на заштитната функција во остварувањето на индивидуалните слободи и права на човекот и граѓанинот. Таа своја функција и надлежност, судството може да ја исполни само доколку се заснова и се раководи од начелата на уставност и законитост, независност и непристрасност и тоа како од институционален, така и од функционален аспект.

Покрај овие фундаментални начела, суштинска претпоставка за функционирање на судството претставува неговата ефикасност. Независноста и ефикасноста на судството заземаат централно место во заложбите и активностите насочени кон остварувањето и унапредувањето на човековите права и слободи на национален и меѓународен план.

Унапредувањето на независноста и ефикасноста на судството и поефикасната борба против корупцијата претставуваат клучни одредници предвидени во Европското партнерство, од кои од зависи приклучувањето на Република Македонија кон евро-атлантските интеграции.

Во таа смисла, во извештајот на Европската комисија за напредокот на Република Македонија во пристапувањето кон Европската унија за 2010 година, се констатира ограничен напредок во областа на судството. Се посочува на одредено подобрување на ефикасноста на судството како резултат на подоброто менаџирање со судскиот буџет. Меѓутоа, во извештајот се потенцира дека сè уште постои загриженост во поглед на независноста и непристрасноста на судството, првенствено поради неспроведувањето на законските одредби во практиката.²

2.1. Ефикасност на судството во Република Македонија

Изминатите години, основниот документ врз основа на кој се спроведуваше реформата во судството е Стратегијата за реформа на судството од 2004 година, врз основа на која беа донесени многу нови или беа изменети бројни закони, со цел постигнување повисок степен на независност и зголемување на ефикасноста на судовите. Меѓу најбитните закони спаѓаат Законот за судовите, посебно одредбите

---

² The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2010 Progress Report, European Commission Brussels, 9 November 2010.

кои се однесуваат на барањето за заштита на правото на судење во разумен рок пред Врховниот суд на Република Македонија; Законот за судскиот и обвинителскиот совет; Законот за јавното обвинителство; Законот за Академијата за судии и јавни обвинители; Законот за управните спорови; а посебно како и измените на Кривичниот законик и новиот Закон за кривична постапка.³

Законската и правната рамка која се однесува на правосудството, во голема мера, е комплетирана и е компатибилна со меѓународните и европски стандарди од оваа област. Од институционален аспект, најзначајно е формирањето на специјализираното Одделение за борба против организираниот криминал и корупцијата во рамките на Јавното обвинителство на Република Македонија и формирањето на исто такво одделение во Основниот суд Скопје I Скопје.

Истовремено, се пристапи и кон јакнење на институционалните и организациски капацитети на судовите, воведена е автоматска распределба на предметите, се спроведе обука на стручниот и административниот персонал во судовите за користење на модерната технологија во судството, се врши континуирана обука на судиите и јавните обвинители и друго.

Се вложуваат напори за зајакнување на принципите на јавност и транспарентност во работата на судовите, со тоа што пресудите задолжително се објавуваат на интернет страниците на судовите, претходно се анонимизираат во согласност со барањето за почитување и заштита на личните податоци на странките и другите учесници во постапка и согласно новиот Законот за управување со движењето на предметите.⁴

Наспроти овие законски подобрувања на независната позиција на судството и неговата ефикасност, реалноста говори за поинакви состојби. Во овој контекст, заслужува да се спомене анализата спроведена од Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје во 2009 година, со која се откриваат поразителни наоди за тоа како судиите ја доживуваат сопствената независност и независноста на судството. Причините за сериозна загриженост за независноста, според одговорите на судиите, лежат во честата појава на влијание врз одлуките што ги донесуваат. Судиите изразиле недоверба во механизмите и инструментите за заштита, па затоа обидите за влијание најчесто остануваат незабележани или неказнети.⁵

Евидентно е незадоволство и недоверба на граѓаните во судството. Покрај анкетите за јавното мислење, за тоа сведочи и извештај на Народниот правобранител за 2009 година, каде се потенцира дека судската неефикасност и прекумерната

---

³ Службен весник на Република Македонија бр. 150 од 18.11.2010 година.

⁴ Службен весник на Република Македонија бр. 171 од 30.12.2010 година, кој ќе се применува во рок од шест месеци од неговото влегување во сила.

⁵ Анализа на Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје, спроведена во соработка со Здружението на судии на Република Македонија, во декември 2009 година.

должина на постапки пред судовите биле најчестите причини поради кои граѓаните се обраќале и барале помош од Народниот правобранител. Од вкупниот број од 4.456 претставки, 744 претставки се однесувале на остварувањето на правата на граѓаните пред судовите.

Врз ефикасноста на судството во Република Македонија, покрај веќе споменатите фактори битно влијание има и акумулираниот заостаток на нерешени предмети од претходните години. Тој заостаток го поткопува капацитетот на судовите да се справат со тековниот прилив на предмети и да го почитуваат правото на судење во разумен рок во Република Македонија.

Ваквите состојби во судството во Република Македонија се рефлектираат врз неговиот капацитет да обезбеди доследна заштитата на човековите права и ефикасно да се справи со корупцијата.

2.2 Феноменологија на корупцијата

Корупцијата претставува еден од најраспространетите облици на криминал, кој остава сериозни и длабоки последици кои водат кон ерозија на севкупниот економски, политички и општествен систем. Со корупцијата, истовремено, се нарушуваат човековите права и вредности и се поткопува човековото достоинство. Корупцијата е присутна не само во границите на една држава, таа е присутна и во глобални рамки, а нејзиното разорно дејство е особено големо за земјите во транзиција и земјите во развој.

Од тие причини, борбата против корупцијата и организираниот криминал се наоѓа високо меѓу приоритетите на државите и на агендите на многу меѓународни и регионални организации, вклучително на Организацијата на обединетите нации и Советот на Европа, кои имаат усвоено мноштво декларации и конвенции со цел превенирање и сузбивање на корупцијата како посебен вид криминал и сложен општествен феномен. Овие меѓународни организации развија и воспоставија посебни механизми за следење, известување, документирање и третирање на корупцијата. Во рамките на овие организации се воспоставија супсидијарни и ефикасни системи за заштита на човековите слободи и права.

Во Република Македонија, преземени се бројни активности и мерки во насока на унапредување на правната и институционална рамка и јакнење на капацитетите на органите задолжени за откривање, гонење и пресудување на коруптивните кривични дела. Сепак, степенот на корупција е висок и Република Македонија се наоѓа на 62-то место според рангирањето на индексот за корупција на Транспаренси Интернешнал за 2010 година. Република Македонија го дели местото со Република

Хрватска, а зад неа се наоѓаат земјите од поблиското опкружување: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарија, Романија и Србија.⁶

Во извештајот на Европската комисија за напредокот на земјата за 2010 година, се нагласува дека е постигнат напредок во антикорупциската политика, но сепак „корупцијата останува да преовладува во многу области и продолжува да претставува сериозен проблем“. Што се однесува до политиките против корупцијата, се констатира дека и покрај тоа што е воспоставена правна и институционална рамка за борбата против корупцијата, потребно е да се вложат дополнителни напори за да се зголеми бројот на осудите за дела на корупција од висок ранг.⁷

Без амбиција сеопфатно да го третира проблемот на корупцијата во земјата, овој извештај се задржува само на одредени нејзини карактеристики кои произлегуваат од емпириските податоци добиени во текот на едногодишното истражување.

2.2.1 Број и видови на кривични дела

Во текот на истражувањето, набљудувани се вкупно 154 предмети од областа на корупцијата. За одредени предмети истовремено се водат постапки за кривични дела според повеќе членови од Кривичниот законик, што доведува до тоа вкупниот број на кривични дела опфатени со набљудувањето да е поголем и тој изнесува 175 кривични дела.

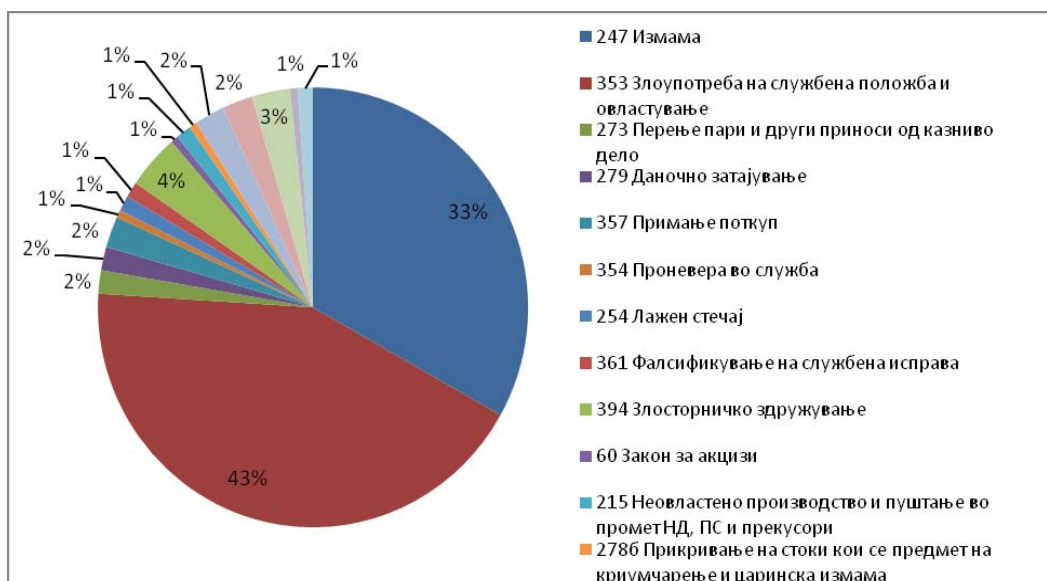
Во поглед на видовите и зачестеноста на коруптивните кривични дела за кои се водела постапка, резултатите од истражувањето покажуваат дека 43% односно скоро половина од набљудуваните предмети се однесувале на кривичното дело *злоупотреба на службената положба и овластување* по член 353 од Кривичниот законик. Според процентот на зачестеност, следува кривичното дело *измама* по член 247 од КЗ кое е застапено со 33% во вкупниот број на набљудувани предмети.

На графиконот е прикажана дистрибуцијата на одделни кривични дела од областа на корупцијата според нивната зачестеност во структурата на набљудуваните премеги.

---

⁶⁶ Transparency International Corruption Index:
http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2010/results

⁷ The Former Yugoslav Republic of Macedonia 2010 Progress Report, European Commission Brussels, 9 November 2010

Споредено со претходната година може јасно да се забележи тренд на доминантно присуство на делата на *злоупотреба на службената положба и овластување* и *измама* во општата категорија на коруптивни кривични дела.⁸

2.2.2 Профил на сторителите

Вкупниот број на сторители односно обвинети изнесува 468 лица, од кои во 90 предмети има само еден обвинет, а најголемиот предмет се состои од 36 обвинети лица. Од податоците за набљудуваните кривични дела, можат да се извлечат следниве карактеристики кои преовладуваат кај сторителите на корупција: тие се на возраст од 36 до 55 години, по националност претежно Македонци, државјани на Република Македонија, со завршено средно и високо образование.

2.2.3 Примена на посебните истражни мерки

Поради конспиративна природа на коруптивните кривични дела, во постапката кај овие кривични дела се применуваат посебните истражни мерки. Од вкупно 154 набљудувани предмети, посебните истражни мерки се применети во 10 предмети кои се водат пред Основниот суд Скопје I и Основниот суд Велес. Во периодот во кој се спроведуваше истражувањето, констатирано е дека се применети три вида на посебни истражни мерки и тоа: со висок процент од 60% најзастапена е мерката тајно набљудување и следење, додека мерките следење на комуникации и

⁸ Судска ефикасност во справувањето со корупцијата во Република Македонија, Коалиција „Сите за правично судење“, Скопје февруари 2010 година.

користење на лица со прикриен идентитет се применети во 20% од набљудуваните случаи.

2.2.4 Конфискација на имот

Тргувајќи од фактот што коруптивните кривични дела секогаш со себе носат елемент на стекнување на противправна имотна корист и незаконско збогатување, изненадува податокот што ретко се изрекува мерката конфискација на имот и имотна корист. Со измените на КЗ⁹, за потешките кривични дела се вовеле и проширена конфискација, која овозможува поголемо зафаќање и конфискација не само имотот на сторителот, туку и имотот на трети лица, кој е стекнат во период до пет години пред извршувањето на делото. Од податоците добиени преку набљудуваните предмети се констатира дека само во една пресуда е изречена проширена конфискација на имот.

Причината за ова, според зборовите на анкетираниите судии се состои во тоа што конфискацијата дополнително ја оптоварува и одолжува кривичната постапката бидејќи за да може судот да изрече ваква мерка треба да прибира податоци за имотната состојба на обвинетиот.

Препорака: Се препорачува судовите многу повеќе да ја употребуваат мерката конфискација на имот и проширена конфискација кај кривичните дела од областа на корупцијата.

⁹ Службен весник на Република Македонија бр. 114/09,

3. ПРАВО НА ПРАВИЧНО И ЈАВНО СУДЕЊЕ ВО РАЗУМЕН РОК

Меѓу слободите и правата кои му се гарантираат на секое човечко битие, фундаментална вредност и значење има правото на живот и апсолутната забрана за мачење и нечовечно и понижувачко постапување или казнување. Овие права имаат посебна тежина и од нив произлегуваат низа позитивни обврски за државата на секој поединец да му обезбеди соодветна заштита дури и кога тие права се повредени од други лица. Во кривичната постапка, покрај овие права, доаѓаат до израз и многу други права, како што се правото на слобода и сигурност на личноста, правото на приватен живот, слободата на изразување, забраната за дискриминација и ред други права, но сепак тие не се предмет на оваа анализа и опсервација.

Тежиштето на оваа анализа е ставено на исполнувањето на меѓународните принципи и стандарди во однос на правото на правично судење во разумен рок и правото на ефикасен лек за негова заштита. При тоа, процесните права и гаранции кои произлегуваат од ова фундаментално право се анализираат врз основа на меѓународното и домашното законодавство и емпириските податоци добиени од набљудувањето на кривичните предмети од областа на корупцијата.

3.1 Меѓународна правна рамка

Правото на правично судење во разумен рок е предвидено со Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, кој говори за правото на обвинетиот на судење без непотребно одложување. Во член 14 од Меѓународен пакт за граѓански и политички права се нагласува дека „Секое лице има право на правично и јавно судење пред надлежен, независен и непристрасен суд основан со закон, кој одлучува за основаноста на кривичните обвиненија против него...“

Европската конвенција за човековите права и регионалниот механизам за заштита што таа го воспостави, во ликот на Европскиот суд за човекови права, го гарантира правото на правично и јавно судење во разумен рок во член 6, став 1 од Конвенцијата, кој предвидува: „При утврдувањето на ... какви било кривични обвиненија против него, секое лице има право на ... судење во разумен рок од страна на независен и непристрасен суд основан со закон.“

Во член 6, став 2 и 3 од Европската конвенција за човекови права се предвидени посебни права на обвинетиот во кривичната постапка, како што се пресумпцијата на невиност, право на подготовка на одбраната, право на бранител и правна помош, право на бесплатна помош од преведувач и други.

Содржината и принципите на правата кои се гарантираат со член 6 незапирливо се развиваат и надградуваат низ јуриспруденцијата на Европскиот суд за човековите права. Меѓу другото, од ова право произлегуваат и позитивни обврски за државите, и тоа во смисла дека секоја држава треба да го организираат сопствениот правен поредок на начин кој ќе овозможи судовите да ги исполнат критериумите кои произлегуваат од член 6 од ЕКЧП, вклучително и правото на правично судење во разумен рок.

3.2 Домашна правна рамка

Принципот на правично судење во разумен рок е инкорпориран во законодавството на Република Македонија и тој е предвиден во Законот за судовите и Законот за кривичната постапка. Во член 6 од Законот за судовите се вели: „Секому му се гарантира правото на еднаков пристап пред судот во заштитата на неговите права и правно заснованите интереси“. Гаранцијата на правото на судење во разумен рок е содржана во вториот став од овој член со кој се предвидува дека „при одлучувањето за граѓанските права и обврски и при одлучувањето за кривичната одговорност, секој има право на правично и јавно судење во разумен рок пред независен и непристрасен суд основан со закон“.

Правото на правично судење се гарантира и со член 5 од ЗКП, кој предвидува: „Лицето обвинето за кривично дело има право во правично и јавно судење пред независен и непристрасен суд, во контрадикторна постапка да може да ги оспорува обвиненијата против него и да предлага и изведува докази во своја одбрана.“

Со измените и дополнувањата на Законот за судовите¹⁰ воведена е посебна постапка за заштита на правото на судење во разумен рок пред Врховниот суд на Република Македонија, која детално се разработува во дел 4.

3.3 Право на правично судење

По својата правна природа, правото на правично судење гарантирано со член 6 од ЕКЧП има процесно–правна природа, со што тоа битно се разликува од останатите субстанцијални или материјални права што ги гарантира ЕКЧП. Меѓу многуте права и принципи, кои иманентно произлегуваат од суштината и природата на правото на правично судење најзначајни се: правото на пристап до судот, право на судење од страна на независен и непристрасен суд воспоставен со закон; правото на јавно судење; правото на судење во разумен рок или судење без непотребно одлагање; правото на контрадикторна постапка и принципот на еднаквост на процесните средствата на одбраната; право на образложена судска одлука и други права.

---

¹⁰ Службен весник Република Македонија бр. 58/2006; 62/2006 и 35/2008.

Суштината на принципот на правичноста подразбира постапување на судовите да не е произволно или арбитрерно. Оценката за правичноста не може да се генерализира, туку секогаш треба да се изврши во зависност од околностите на конкретниот случај и да се земе во предвид целината на постапката.

3.3.1 Пресумпција на невиност

Еден од клучните принципи на правичното судење претставува пресумпцијата на невиност предвидена во член 6, став 2 од Европската конвенција за човекови права, која е призната и во нашето казнено-процесно право. Во суштина, таа ја изразува максимата според која лицето обвинето за кривично дело ќе се смета за невино, се додека неговата вина не биде докажана согласно со закон.

Од анализата на набљудуваните предмети произлегува дека во одредеден број на предмети имало спектакуларни аспекти, врз осомничените лица биле применети средства за физичка присила (лисици) и тие биле изложени на светлото на телевизиските камери, со што била доведена во прашање претпоставката за нивната невиност. На тој начин, не само што е нарушен принципот на пресумпцијата на невиност, туку истовремено се врши и несоодветно влијание врз непристрасноста на судот.

Во оваа смисла, треба да се нагласи дека јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права постојано еволуира во насока на јакнење на пресумпцијата на невиност и проширување на позитивните обврски на државата. Од државата се бара, во своето законодавство, да ги нормира условите и да обезбеди нормално и одговорно функционирање на медиумите.

3.3.2 Еднаквост на процесните средства

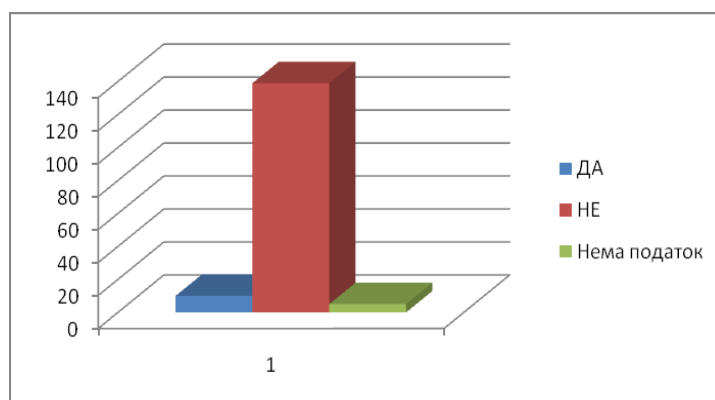
Принципот за еднаквост на процесните средства има за цел да воспостави процесна рамноправност помеѓу странките, која има особена тежина во кривичната постапка поради позицијата на јавниот обвинител како државен орган и неговите овластувања наспроти позицијата на обвинетиот и неговиот бранител. Во таа смисла, процесно-правната рамноправност на странките ја подразбира должноста на судот да обезбеди можност секоја странка да ја изнесе сопствената позиција и да се изјасни во однос на тврдењата и предлозите на нејзиниот противник.

Овој принцип ги опфаќа - правото на лично учество на странките во постапката, правото да истакнува свои наводи и ставови во поглед на фактичките и правните прашања, да предлага докази, да учествува во нивното изведување и да се изјасни по однос на доказите на спротивната страна.

3.3.2 Право на присуство на судењето

Личното присуство на обвинетиот е *sine qua non* за остварување на правото на правично судење. Тоа претставува суштинска претпоставка за остварување на сите останати процесни права кои произлегуваат од правото на правично судење. Согласно ЗКП, обвинетиот може да се откаже од ова право само под точно одредени околности и на недвосмислен начин.

Од вкупниот број набљудувани предмети, само во 6,7% од случаите, судењето се одвивало во отсуство на обвинетиот. Во предметите кога се суди во отсуство, во висок процент од 80% причината била недостапноста на обвинетиот, додека во 20% причината била бегство на обвинетиот. Податоците укажуваат дека судовите го третираат судењето во отсуство на обвинетиот како исклучок.

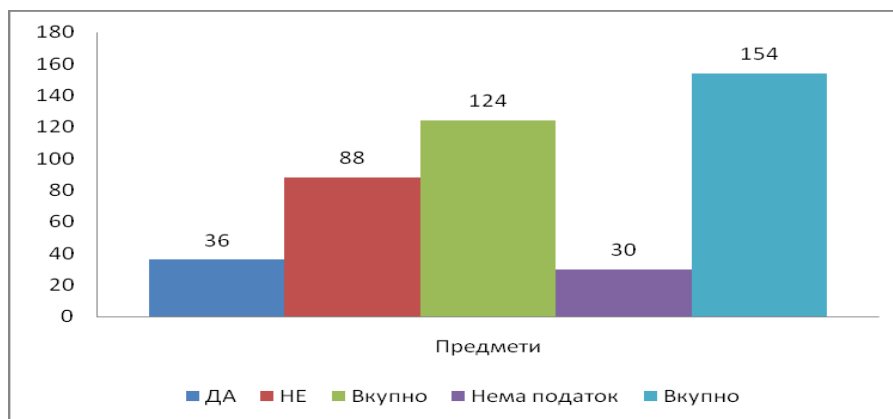
3.3.3 Право на одбрана

Обвинетиот во нашиот казнено-правен систем има на располагање широк спектар на процесни гаранции и овластувања кои треба да му овозможат ефективно остварување на правото на одбрана. Покрај правото да ангажира бранител или истиот да му биде назначен по службена должност доколку не може да ги сноси трошоците, тука влегуваат и правото да поднесе приговор на обвинителниот акт, правото на пристап и право да ги разгледува списите на предметот со цел да ја подготви својата одбрана, правото на толкувач и други процесни права, кои се усогласени со одредбите од член 6, став 3 од Европската конвенција за човекови права.

Обвинетитот во кривичната постапка треба да има доволно време и можности за подготвување на одбраната. ЗКП предвидува повеќе рокови и дејствија во насока на оставарување на оваа процесна гаранција.

Од емпириските податоци собрани во текот на едногодишното истражување, произлегува дека правото на поднесување приговор на обвинителниот акт е

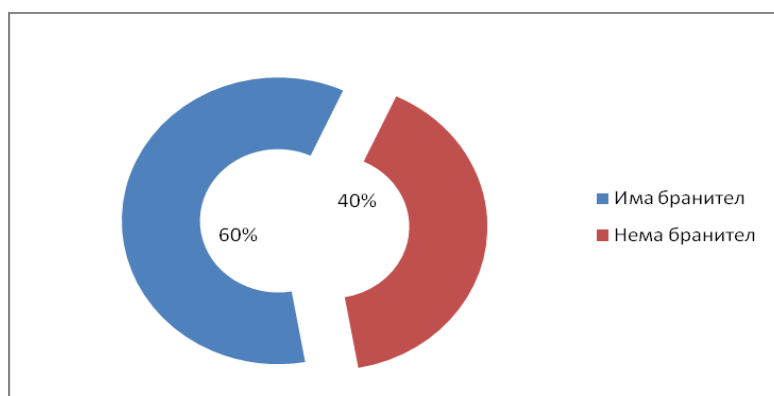
искористено во 36 предмети, од вкупниот број од 124 предмети за кои постоел соодветен податок. Тоа покажува на слабата искористеност на овој институт.

3.3.4 Право на бранител

Правото на бранител, претставува битна гаранција за процесната рамноправност на странките во постапката, како во случаите кога станува збор за задолжителна одбрана, така и во случаите кога обвинетиот доброволно ангажира бранител.

Резултатите на истражувањето покажуваат дека од вкупно 468 обвинети лица, 279 обвинети имале бранител што претставува 60% од вкупниот број набљудувани случаи, наспроти 40% или 189 обвинети кои немале бранител во текот на постапката.

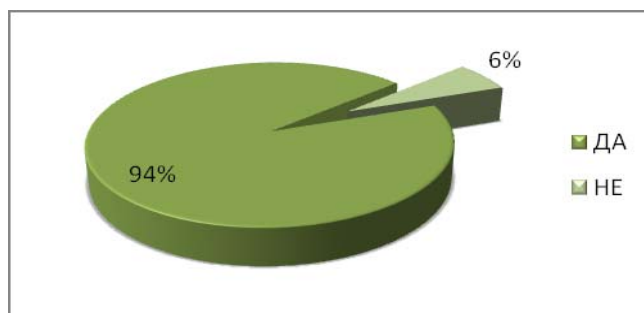
3.3.5 Право на испрашување на сведок и вештак

Принипот на еднаквост на процесните средства на странките не значи дека на обвинетитот му се гарантира правото да биде сослушан секој сведок што тој ќе го

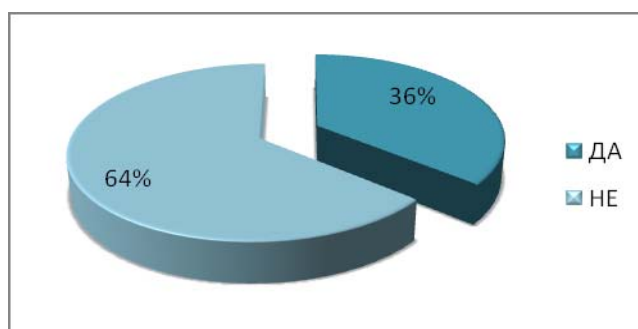
предложи во своја одбрана. Многу повеќе, суштината на оваа процесна гранција значи на обвинетиот да му се даде можност да ги испита сведоците на обвинението.

Податоците добиени во текот на истражувањето укажуваат дека во постапките по набљудуваните предмети, во основа, се почитува ова право и се обезбедени услови за реализација на принципот на еднаквост на процесните средства помеѓу обвинетитот и овластениот тужител.

Оваа констатација е поткрепена и со податоците, според кои во 94% од набљудуваните рочишта, исказите на сведоците се дадени во присуство на обвинетиот, што значи дека тој имал можност директно или преку својот бранител да им поставува прашања.

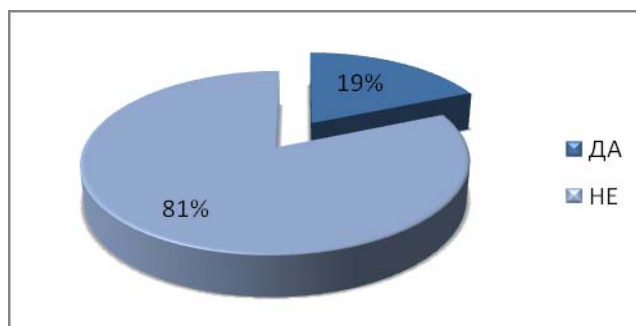
Во 36% од случаите кога се читал записник од сосушувањето на сведокот, а изјавата на сведокот, исто така, била земена во присуство на обвинетиот.

Правото на обвинетиот да го сослуша сведокот на обвинението е посебно релевантно кај потешки организирани облици на криминал каде се преземаат мерки за заштита на сведокот. Така, од набљудуваните предмети, во текот на 59% од рочиштата биле преземени мерки за заштита на сведокот.

Клучно прашање за обезбедување на принципот на процесна еднаквост на странките во кривичната постапка, кој се јавува во овие случаи е - дали

обвинетиот и неговиот бранител имале можност преку судот да му постават прашања на сведокот кој е под заштита. Загрижува податокот што во многу низок процент, кој изнесува 19%, судовите обезбедиле можност за сослушување на заштитен сведок од страна на обвинетиот/одбраната.

Стандардите изградени низ јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права за ова прашање се јасни и укажуваат дека на обвинетиот треба да му се обезбеди можност да му постави прашања на сведокот, а доколку тоа не е изводливо од сигурносни причини, таква можност треба да му се обезбеди на неговиот бранител.

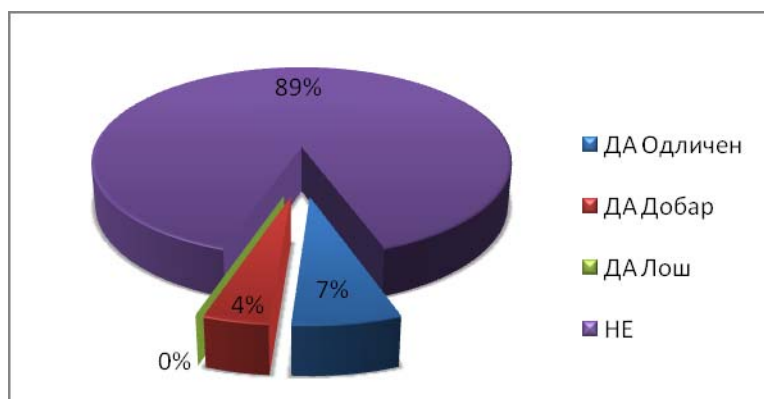
Исто така, од судот се бара посебно да внимава на овој принцип при определувањето на вешто лице по службена должност. Бидејќи најчесто вештачењето кај коруптивните кривични дела е во корист на обвинението, судот треба да овозможи да биде сослушано и вешто лице во корист на одбраната, кога тоа ќе биде побарано.

3.3.5 Право на толкувач

Според ЗКП, обвинетиот може одбраната да ја даде на својот мајчин јазик. Покрај обвинетиот, вакво право имаат и сведоците. Во текот на доказната постапката за набљудуваните коруптивни кривични дела, во 11% случаи бил обезбеден толкувач за сведокот на јазик којшто го разбира.

Долниот графикон покажува дали е обезбеден превод и го отсликува квалитетот на обезбедениот превод.

Според јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права, ова право не подразбира дека треба да се обезбеди превод на сите наводи и документ во постапката. Според Судот, правото на толкувач треба да му овозможи на обвинетитот да има такво познавање за предметот што ќе му овозможи да се брани и ќе може да ја изнесе пред судот својата верзија на кривично-правниот настан.

3.4 Право на судење во разумен рок

Правото на судење во разумен рок означува право на брза и експедитивна правда.

Кога се оценува дали кривичната постапка е усогласена со стандардот на судење во разумен рок, како прелиминарно прашање на кое треба да се одговори е да се определи кој период ќе се смета за правно релевантен период. Во принцип, се смета дека постапката започнува од моментот кога лицето ќе дознае за кривичното обвинение против него.

Според праксата на Европскиот суд за човекови права, почетокот на кривичната постапка е временски поместен пред покренувањето на обвинение. Така, како почеток се смета моментот кога лицето официјално е известно дека ќе биде обвинето или дека постојат основи на сомневање дека сторило кривично дело, или тоа е моментот кога лицето е лишено од слобода или кога против него е покрената прелиминарна истрага.

Крајната граница на тој период е моментот кога е донесена одлука. Кривичната постапка завршува со донесувањето на одлука во последна инстанца, што во зависност од околностите на случајот може да вклучува постапката не само по редовните, туку и по вонредните правни лекови.

3.4.1 Критериуми за оценување на должината на постапката

Европскиот суд за човекови права ги зема предвид следниве критериуми при оценувањето дали постои повреда на правото на судење во разумен рок:

1. **Сложеноста на предметот** – овој критериум се однесува на тоа дали станува збор за обемен и комплексен предмет, како во поглед на фактичките, така и во однос на правните прашања.
2. **Однесување на обвинетиот** – дали обвинетиот со своето однесување допринел кон одолговлекување на постапката. При тоа, од обвинетиот не

се очекува да се воздржи од преземање на процесните дејствија кои му стојат на располагање.

3. **Однесување на властите односно на судот и јавното обвинителство** – обврска на државните органи да ги преземат сите дејствија потребни за ефикасно и експедитивно завршување на постапката.
4. **Значење на исходот на постапката за обвинетиот** – дополнителниот критериум што го оценува Судот во Стразбур се однесува на посебните околности поврзани со личните околности на обвинетиот и потребата од експедитивно одлучување за кривичното обвинение против него, на пример, во случај кога обвинетиот е во притвор, кога боледува од одредена тешка болест.

3.4.2 Фактори кои влијаат на должината на постапката

3.4.2.1 Покренување на кривичната постапка

Кривичната постапка за предметите од областа на корупцијата се иницира од страна на јавниот обвинител и нејзиниот тек и времетраење може да зависи од активната или помалку активната улога на јавниот обвинител. Оттаму, во оценувањето на должината на постапката е неопходно да се опфати и однесувањето на јавниот обвинител. Од расположливите податоци од истражувањето, не постоеше можност да се добијат сознанија за времето што поминало од моментот на поднесување на кривичната пријава до донесување на одлука од страна на јавниот обвинител (пријавата е отфрлена, истрагата е прекината или запрена, или покренат е обвинителен акт).

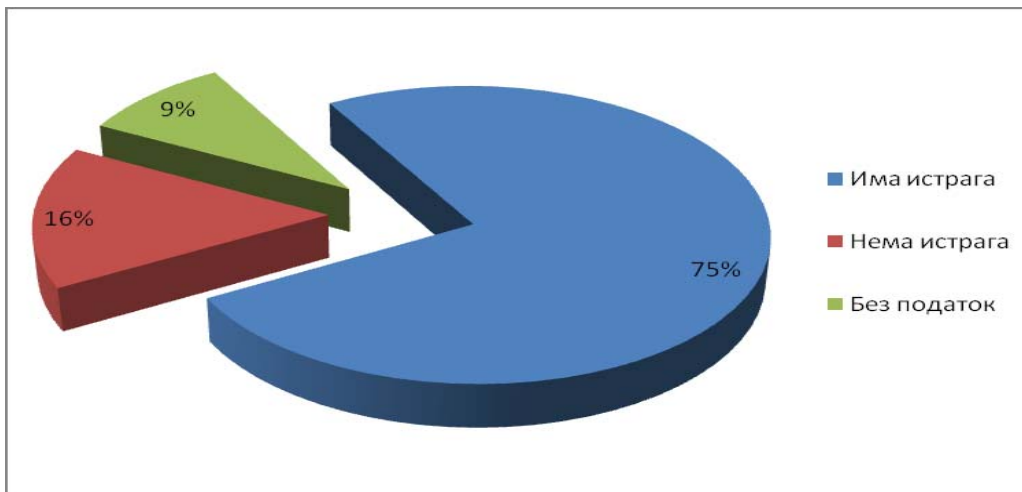
Препорака: Во иднина, се препорачува со истражувањето да се опфатат и податоци за времето од поднесувањето на кривичната пријава до покренувањето на обвинение, кои се релевантни за оценување на однесувањето на сите актери во кривичната постапка.

3.4.2.1 Истрагата и нејзино времетраење

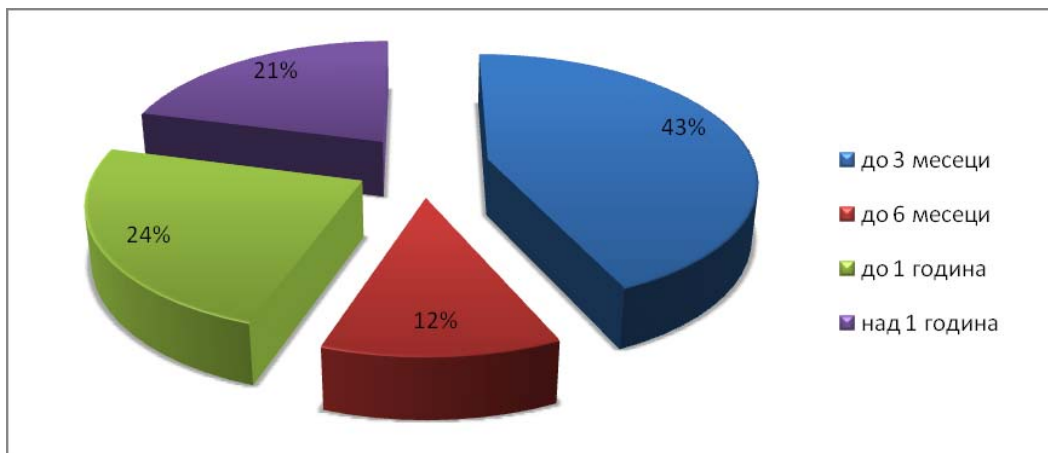
Од резултатите на истражувањето може да се заклучи дека истрагата е спроведена во значителен број од набљудуваните предмети односно во 75% од вкупниот број предмети.

Траењето на истрагата временски не е ограничено, но според одредбите во ЗКП, доколку истрагата не заврши во рок од 90 дена, истражниот судија е должен да го извести претседателот на судот за причините поради кои истрагата не е завршена, по што претседателот на судот, по потреба, ќе преземе мерки за завршување на истрагата.

Податоците од истражувањето покажуваат дека во најголем дел односно во 43% од предметите истрагата траела до три месеци, во 12% од предметите таа траела до шест месеци, во 24% од предметите истрагата траела до една година, а во 21% од случаите времетраењето на истрагата надминало една година.

Според досегашните искуства, истрагата многу често се посочува како една од причините за одолговлекување на постапката.¹¹ Во таа насока се движат и мислењата на анкетираниите судии, кои сметаат дека до скратување на целокупната постапка, од откривање на делото до донесување на пресуда, најуспешно би се дошло доколку истрагата се спроведе брзо и квалитетно, со што би се избегнало прибавување на докази за време на главниот претрес.

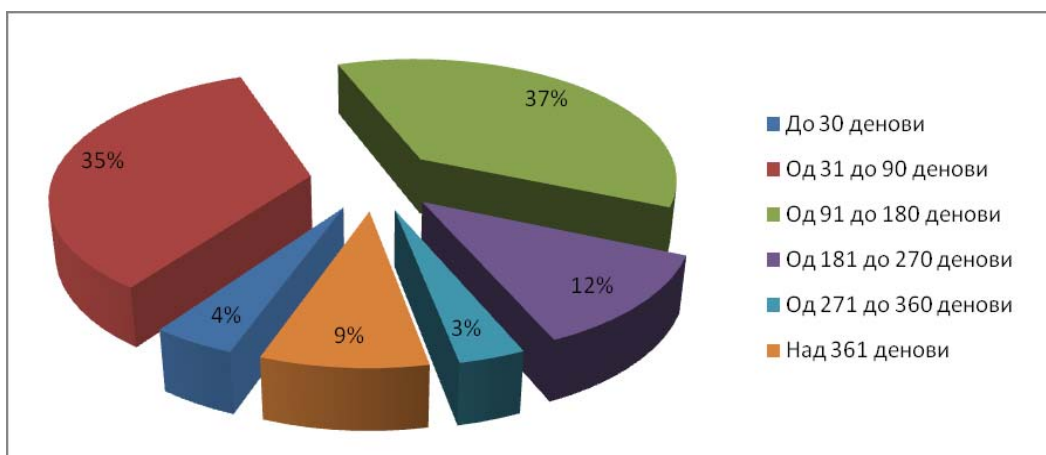
¹¹ Стратегија за реформа на казненото право, Министерство за правда, 2007 година

Најголемата новела што се воведува со реформата на казненото процесно законодавство е токму елиминирањето на судската истрага и нејзино преминување во надлежност на јавниот обвинител.

Препорака: Се препорачува во иднина набљудувањето на постапките за кривичните дела од областа на организираниот криминал и корупцијата да се прошири и да ја опфати истрагата, со посебен акцент на тоа како префрлањето на истрагата кај јавното обвинителство влијае врз ефикасноста и експедитивноста на кривичната постапка.

3.4.2.3 Започнување на главниот претрес

Времето поминато од поднесување на обвинителниот акт до закажување на првото рочиште на главниот претрес може да послужи како индикатор за ефикасноста во постапувањето на судовите и да влијае врз должината на постапката. Според резултатите добиени од истражувањето, само во 4% од предметите, рочиштето започнало во рок пократок од 30 дена, додека **во значителен број од случаите - 73%, временска рамка се движи меѓу 30 до 180 дена**. Во остатокот од случите, времето до отпочнување на првото рочиште надминува 180 дена, од кои во **9% од случаите тоа надминува 361 дена односно година дена**. Добиените резултати се прикажани во графичкиот приказ што следува.

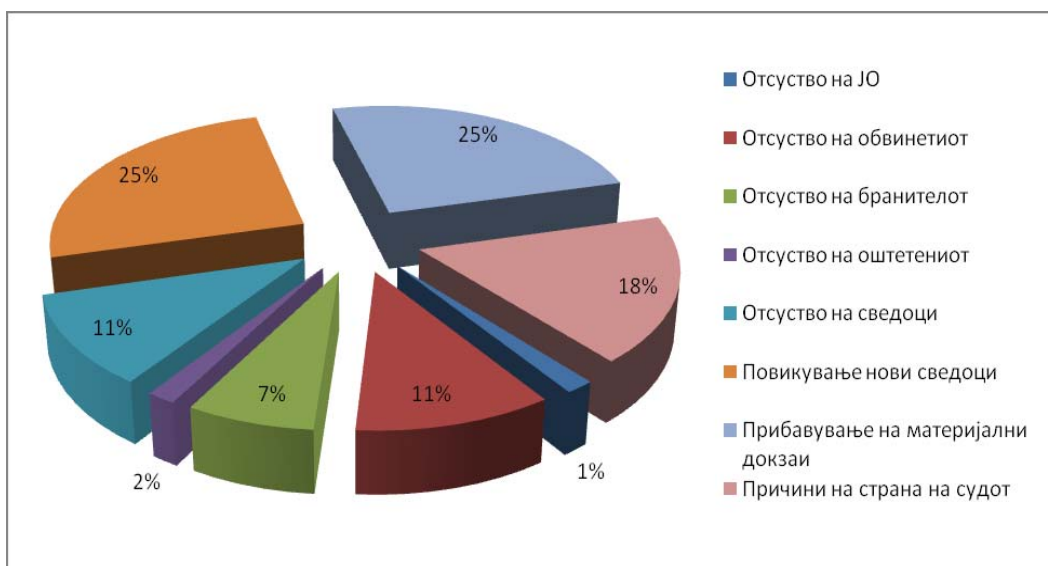

Од аспект на судењето во разумен рок, долгиот период на неактивност на судот од поднесувањето на обвинителниот акт до закажување на првото рочиште за главен претрес, влијае врз должината на постапката и тешко може да се оправда со какви било процедурални правила, организациски промени, голем прилив на предмети и други објективни фактори.

3.4.2.4 Причини за одлагање на рочиштето

Најчеста причина која доведува до прекумерна должина на постапката е одложувањето на рочиштето за главниот претрес. Согласно Законот за кривична постапка, доколку главниот претрес не може да започне, поради отсуство на некој од учесниците во постапката или не може да заврши на едно рочиште, судот ќе го одложи главниот претрес.

Набљудувачите ја регистрираа и документираа не само практиката на често одложување на рочиштата, туку и причините кои довеле до тоа, со цел да се изнајдат соодветни решенија за отстранување на тие причини и да се постигне поголема ажурност во постапувањето на судовите. Истражувањето ги покажа следниве главни причини за одложување на рочиштата:

Од анализата на добиените податоци може да се заклучи дека отсуството на странките и другите учесници во постапката резултираат со често одложување на рочиштата. Имено, во 25% од набљудуваните случаи, одложувањето на рочиштето настапило поради потребата од повикување на нови сведоци или поради потребата од прибавување на материјални докази. Тоа значи дека доколку во истражната постапка соодветно бидат обезбедени сите потребни материјални докази и доколку се обезбедат потребните сведоци, бројот на одложувања на рочиштата значително би се намалил.

Исто така, истражувањето покажа дека отсуството на обвинетиот, како и отсуството на сведоците довело до презакажување на рочиштето во 11% од предметите. Со тоа, емпириските податоци го демантираа предубедувањето дека обвинетите и нивните бранители, во голема мера, со своето отсуство од закажаните рочишта ја одолжуваат постапката.

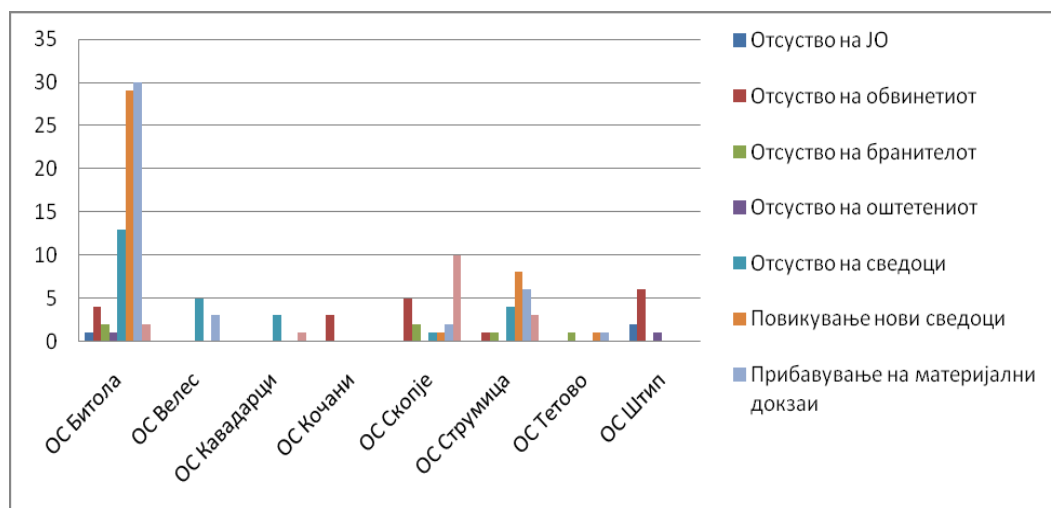
Загрижува податокот што висок процент од 18% е регистриран за причините на страна на судот, но овие причини не се јасно разграничени во податоците добиени од набљудувањето. Од друга страна, бројот на одложувања на главниот претрес поради изостанок на јавниот обвинител е мал (само во 1,6% случаите). Одложувањата кои настапуваат поради причини на страната на судот или на страната на овластениот тужител треба да се сведат на минимум, што претставува една од гаранциите за остварување на правото на судење во разумен рок.

Препорака: Се препорачува јасно да се издиференцираат причините кои доведуваат до одложување на рочиштата на главниот претрес, а за кои одговорност сносат судовите, со цел да се овозможи понатамошно детално анализирање на нивното влијание врз должината на кривичната постапка.

Од податоците за одложувањето на рочиштата поради причини на страната на судот, меѓу другото, може да се заклучи дека е потребно унапредување на капацитетите на судиите во планирањето и раководењето со времето и предметите, како и во раководењето со доказната постапка.

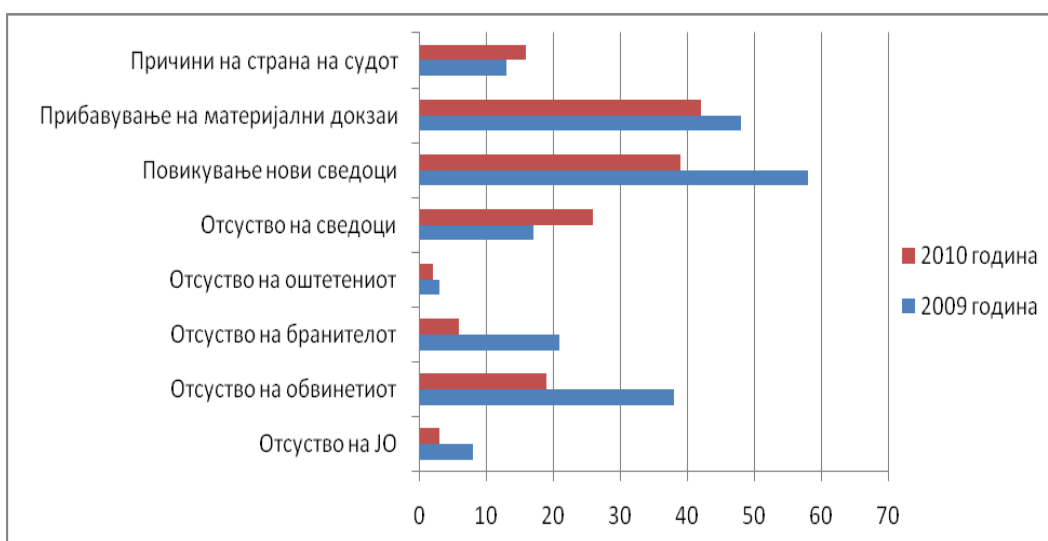
Препорака: Се препорачува натамошно јакнење и унапредување на капацитетите на судиите во планирањето и раководењето со времето и предметите и со доказната постапка, како и воведување на нови работни методи кои ќе овозможат целосно искористување на расположивите материјални и човечки ресурси во судството за обезбедување правична и експедитивна кривична постапка.

Споредено по судови, резултатите од истражувањето покажуваат дека најголем број на одложувања на рочиштата за главен претрес постојат во Основниот суд во Битола и тоа поради отсуство на обвинетите и сведоците, додека во Основниот суд Скопје I, кој постапува по организираниите облици на овој криминал, одложувањето најчесто се јавува како резултат на причини на судот.

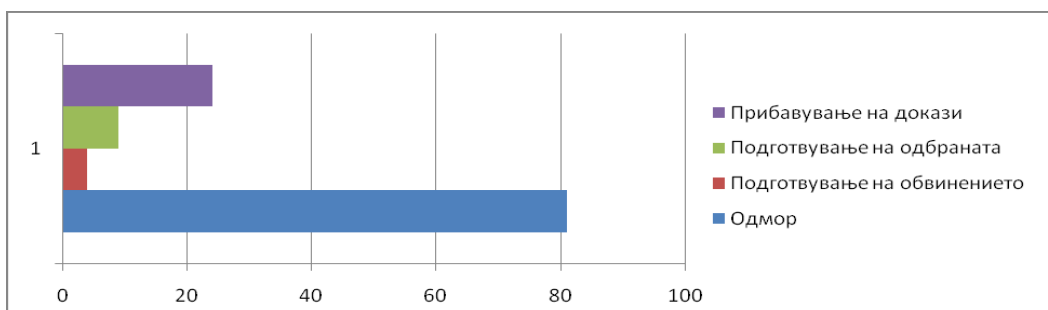
Конечно, со цел да се добие претстава за судската ефикасност во постапувањето по коруптивните кривични дела, беше извршено вкрстување и споредба на податоците за причините за одложување на рочиштата добиени во 2009 и 2010 година.

Врз основа тие на податоци, кои се прикажани подолу, може да се констатира дека **постои тренд на намалување на скоро сите причини поради кои доаѓа до одложување на рочиштата за главен претрес, што може да резултира со скратување на должината на целокупната постапка.**

3.4.2.5 Причини за прекин на главниот претрес

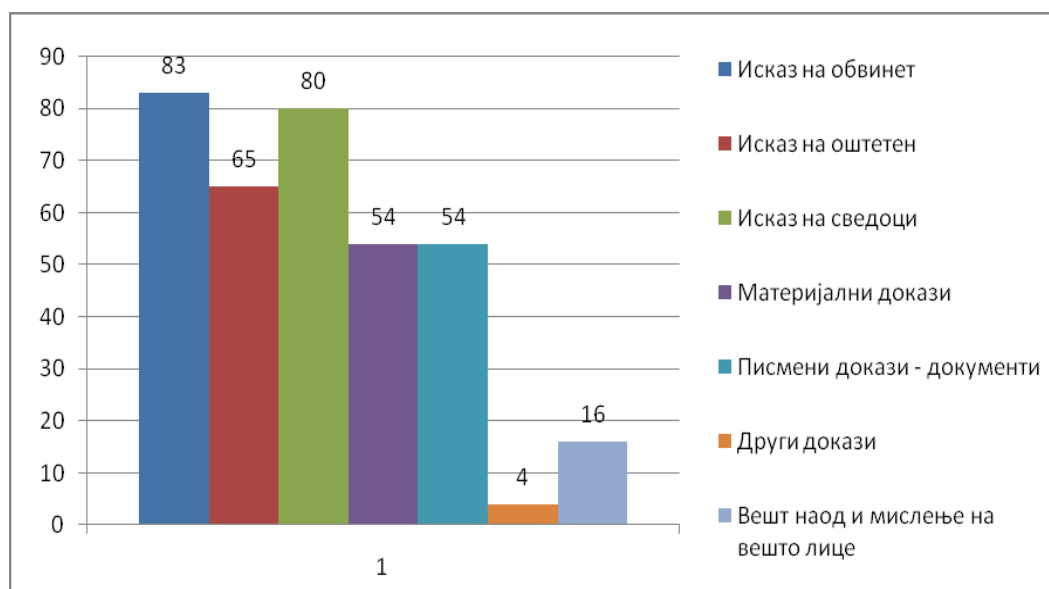
Еден од факторите кои влијаат врз прекумерната должина на кривичните постапки се честите причини за прекин на главниот претрес, меѓу кои секако најзастапени се одморот и прибирањето докази кои не биле целосно обезбедени и изведени во претходната постапка, по што следуваат прекините поради подготвување на одбраната и на обвинението.

3.4.2.6 Докази и доказна постапка

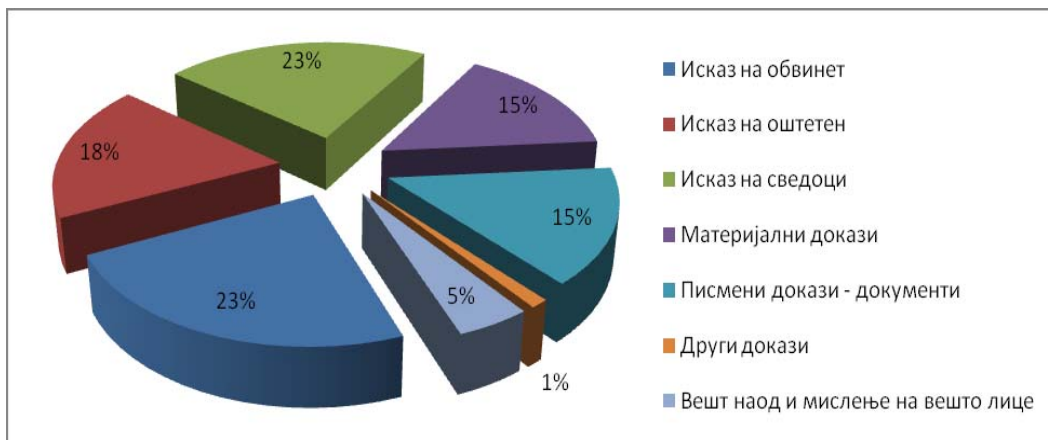
Постојат повеќе видови на доказни средства кои се употребуваат во кривичната постапка во зависност од природата на кривичното дело, околностите на случајот и текот на претходната постапка, а со кои се утврдува вистинитоста на правно-релевантните факти.

Во доказната постапка по набљудуваните предмети, судовите најмногу ги користат вербалните докази, кои првенствено ги опфаќаат исказите на обвинетиот и сведоците кои соодветно се застапени на 80 и 83 рочишта, по што следуваат исказите на оштетениот застапени на 65 рочишта. Материјалните или писмените докази, како доказни средства се користат на 54 рочишта. Вештиот наод и мислење како доказно средство се користи во 16 случаи кај кривичните дела од областа на корупцијата.

Дистрибуцијата на користените доказни средства во текот на постапката, претставена во процентуални износи, покажува дека исказот на обвинетиот и сведоците се застапени со 23%, а потоа следуваат исказот на оштетениот со 18%, материјалните докази и писмените докази со 15%, а вештиот наод и мислење е застапен со 5%.

Во контекст на доказната постапка, интересен е податокот што според јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права, може да постои повреда на правото на судење во разумен рок доколку судот пропушти да определи рок за вештачење или рок за доставување на вештиот наод и мислење до обвинетиот, под услов таа околност да довела до прекумерно одолжување на постапката.

3.5 Право на слобода и сигурност на личноста

Казненото процесно законодавство на Република Македонија содржи процесни гаранции за заштита на правото на слобода и сигурност на личноста кои се усогласени со меѓународните стандарди и принципи содржани во член 9 од МПГПП и член 5 од Европската конвенција за човекови права.

За оваа анализа, релевантни се одредбите од член 5, став 3 од Европската конвенција каде се предвидува дека „Секој има право на слобода и безбедност на личноста. Секое лице кое е уапсено или притворено во согласност со одредбите од став 1 (с) од овој член ... има право на судење во разумен временски рок или на ослободување до завршувањето на судењето. Ослободувањето може да биде условено со гаранции за појавување за судењето“.

Во член 6 од ЗКП предвидува дека лицето против кое се води постапката има право во разумен рок да биде изведено пред суд и да му биде судено без неоправдано одолжување. Исто така, се предвидува обврската на судот постапката да ја спроведе без одолжување и да ја оневозможи секоја злоупотреба на правата кои им припаѓаат на лицата кои учествуваат во постапката.

Законот за кривична постапка предвидува широка листа на мерки за обезбедување на присуство на обвинетиот и успешно водење на кривичната постапка (во член 185-199). Досегашната пракса на судовите во Република Македонија во однос на примената на мерките за обезбедување на присуство на обвинетиот е обременета со низа слабости и недоследности. Првенствено, таа констатација се однесува на мерката притвор која евидентно претставува најчесто применувана мерка. Повеќето од овие мерки задираат и со нив целосно или делумно се ограничува правото на слободата на личноста.

3.5.1 Притвор

Притворот е најтешката мерка со која се обезбедува присуството на обвинетиот бидејќи со неа директно се задира и ограничува правото на слобода на личноста на обвинетиот. Оттаму, законот бара постапката во која обвинетиот се наоѓа во притвор да заврши во најкраток можен рок.

Процесните гаранции за заштита во случај на лишување или ограничување на слободата на обвинетиот се манифестираат на различни начини, а посебно преку користење на притворот како последно средство (*ultima ratio*) кога целите не можат да се постигнат со изрекување на некоја друга мерка; законско определување на условите односно основите кога задолжително се изрекува или може да се изрече мерката притвор; јасно и детално образложение на причините за изрекување на мерката притвор во секој одделен случај; законско ограничување на неговото времетраење и друго.

3.5.1.1 Образложување на причините за притвор

Спроведените анализи во оваа област укажуваат дека во практичната примена на мерката притвор, постојат значителни недостатоци. Притворот во голема мера некритички се применува, односно без да биде поткрепен со соодветна и детална аргументација во секој поединечен случај. Во судските решенија за определување и продолжување на мерката притвор најчесто се цитираат законските основи но недостасува нивно соодветно образложение.¹²

Потребата од соодветна аргументација на притворот и неговото времетраење посебно се нагласуваат во прецедентното право на Европскиот суд за човекови права. Тој став на Судот е јасно изграден во предметот *Кастравет против Молдавија*.¹³ Во овој случај, Судот утврдил дека во решенијата за притворање на апликантот и во решенијата за продолжување на неговиот притвор, домашните судови се потпираат на парафразирање на причините за определување притвор кои се предвидени во Законот за кривичната постапка, без да објаснат како тие се рефлектираат и применуваат во конкретниот случај.

Според наоѓањето на Суд, презентирањето на законските одредби со кои се уредува кривичната постапка во Молдавија, без при тоа да се даде образложение за причините зошто во конкретниот случај е потребно да се одреди мерката притвор, претставува повреда на членот 5(3) од Конвенцијата.

Препорака: Во решенијата со кои се определува мерка притвор секогаш да се образложат причините поради кои во конкретниот случај се изрекува таква мерка, а не да се остане на „голо“ парафразирање на законски предвидените основи. Времетраењето на притворот да се сведе на најкуса можна мера.

¹² Види: Анализа „Притворот пред судењето“ – март 2008 година и Прирачник за примена на мерката притвор – јануари 2009 година објавени со поддршка на Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје.

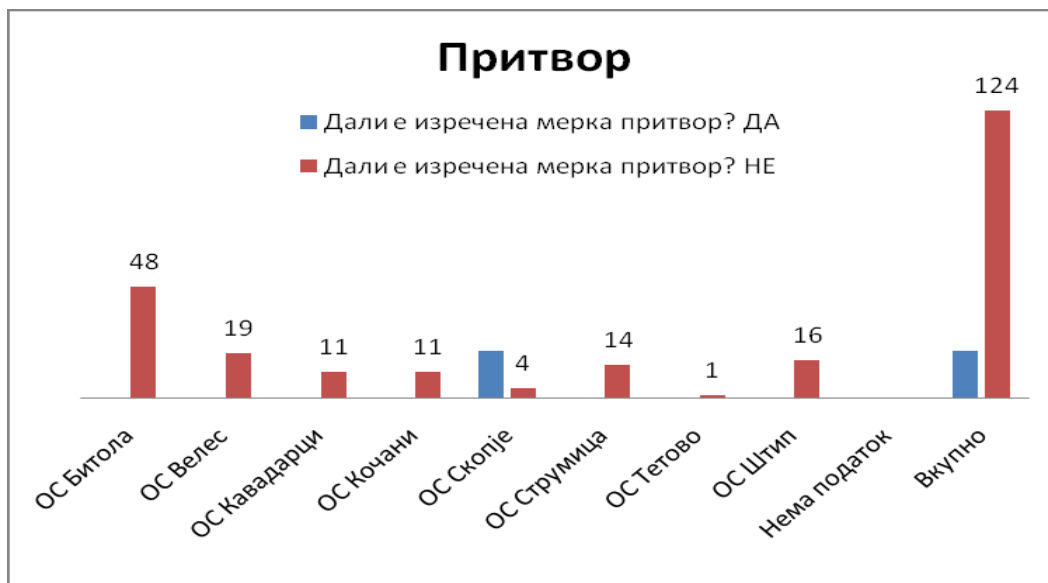
¹³ *Castravet v. Moldova, Judgment, para 34-36.*

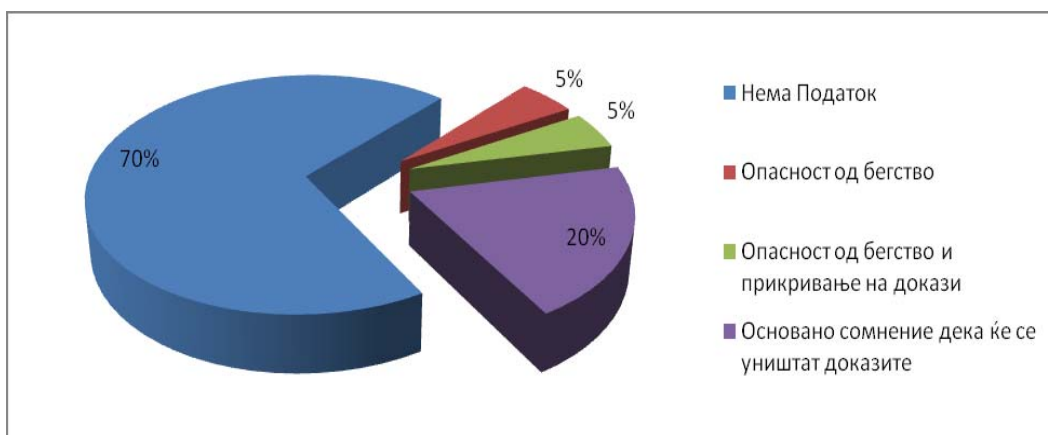
Со изрекувањето на оваа репресивна мерка обвинетиот се лишува од слобода и се обезбедува достапност на обвинетиот до органите на кривичниот прогон. Со тоа мерката притвор овозможува далеку поефикасно остварување на целата за која е изречена во споредба со другите мерки. Во одредена мера може да се заклучи дека притворот „позитивно“ влијае и врз должината и ефикасност на судската постапка.

Сепак, ефикасноста на мерката притвор и нејзиниот непосреден придонес кон зголемување на севкупната ефикасност и експедитивност на кривичната постапка, секогаш треба да се оценува и да се балансира со нејзиниот репресивен и помалку хуман карактер во однос на обвинетиот. Истовремено, не треба да се занемарат и значителните финансиските импликации што оваа мерка ги има врз државата и системот на кривично-правната заштита.

Истражувањето покажа дека мерката притвор била изречена во 20 предмети. Интересен е податокот дека оваа мерка е изречена исклучиво од страна на Основниот суд Скопје I Скопје, кој постапува по дела на организиран криминал каде оваа мерка е изречена за 218 обвинети, односно скоро половина од вкупниот број на 468 обвинети лица.

Во 70% од случаите набљудувачите немале увид и не располагале со податоци за причините на притвор. Врз основа на расположивите податоци произлегува дека најчеста причина за изрекување на мерката притвор е постоење на основано сомневање дека обвинетиот ќе ги уништи доказите со 20%, додека во 5% од случаите присутна е опасноста од бегство и прикривањето на доказите, поврзана со опасност од бегство.

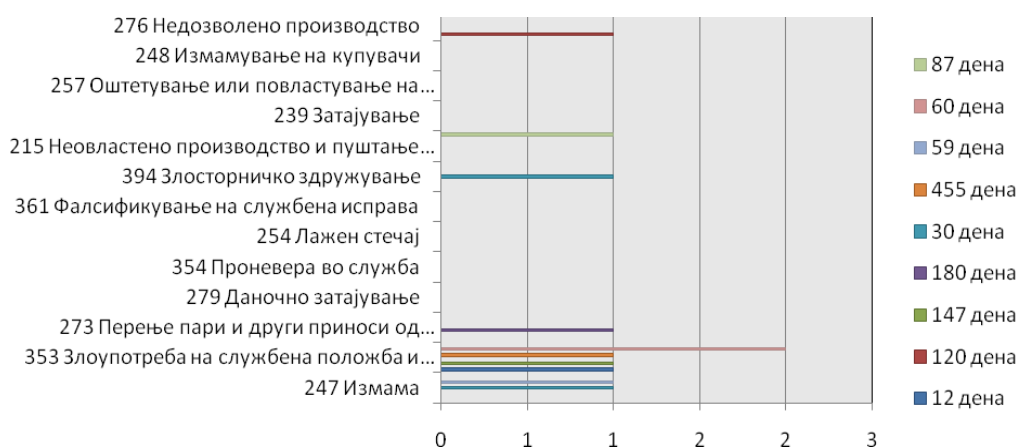

Според мислењето на судиите кои беа анкетирани во текот на истражувањето, притворот се изрекува во законски предвидените услови и рокови, а од другите мерки за обезбедување на присуство на обвинетиот, најчесто се изрекува мерката одземање на патна исправа.

3.5.1.2 Времетраење на притворот

Согласно член 198, став 2 од ЗКП: „Траењето на притворот мора да биде сведено на најкратко нужно време. Должност е на сите органи што учествуваат во кривичната постапка и на органите што им укажуваат правна помош да постапуваат со особена итност ако обвинетиот се наоѓа во притвор.“

Резултатите на истражувањето покажуваат дека најкраткото времетраење на притворот изнесува 12 дена, додека најдолгото времетраење на притворот е регистрирано кај предмет на злоупотреба на службена положба и тој изнесувал 455 дена.

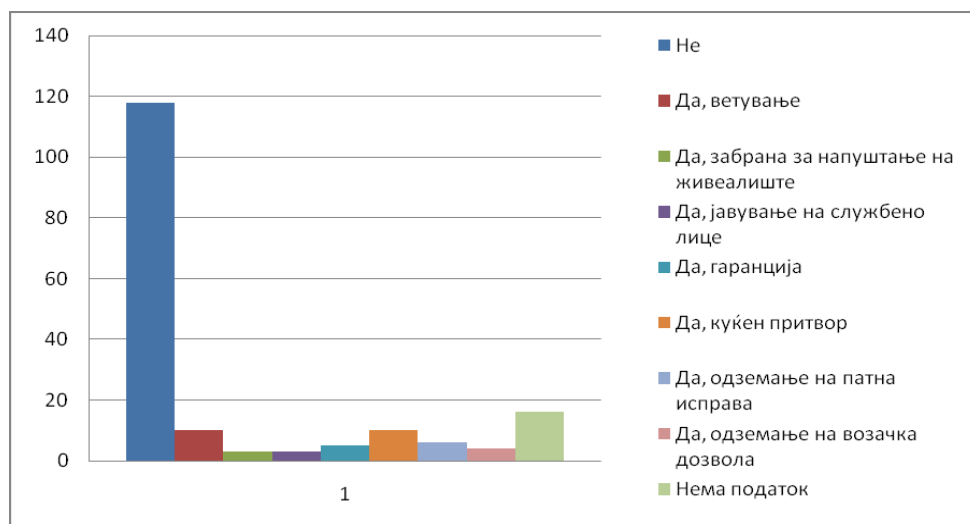
Од утврдената состојба, може да се извлече заклучок дека притворот, како најтешка мерка со која се ограничува слободата на обвинетиот, во најголем дел од случаите трае повеќе од 180 дена. Просечно времетраење на притворот изнесува 114 дена.

Јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права не дава директен одговор на прашањето за тоа што претставува разумно времетраење на притворот. Судот, всушност ја оценува законитоста и оправданоста на притворот и неговото времетраење врз основа на критериумите што ги воспоставил, како што се фактичкото времетраење на притворот, тежината на делото, предвидената казна, однесувањето на обвинетиот и други.

Праксата на Судот во Стразбур покажува дека од домашните судови се очекува многу поголема експедитивност во постапувањето по кривичните предмети во кои е изречена мерката притвор како најтешка мерка со која се ограничува правото на слобода на обвинетиот. Тоа особено важи за оние кривични предмети во кои поради сериозни нарушувања на здравствената положба на обвинетиот (ХИВ-сида позитивни) неизвесноста од исходот на постапката има посебно негативно влијание.¹⁴

3.5.2 Други мерки за обезбедување присуство

Судовите ретко ги применуваат одредбите од казненото процесно законодавство во однос на другите мерки за успешно водење на постапката. Оваа констатација е поткрепена со резултатите од набљудувањето на предметите од областа на корупцијата спроведено во текот на 2010 година.

¹⁴ Случајот *H v. United Kingdom*, Judgment 1992, Series A.

Од вкупно 154 предмети, во постапките во однос на 36 предмети наредени се други мерки со кои се обезбедува присуство на обвинетиот. Меѓу овие мерки, најзастапени се - ветувањето дека обвинетиот ќе биде достапен за судот и куќниот притвор, кои се изречени во 10 предмети; одземањето на патна исправа и возачка дозвола е определено како мерка во 6 и 4 случаи соодветно; во 5 случаи е определена гаранција; а во 3 случаи е изречена забрана за напуштање на живеалиште и обврска за јавување на службено лице.

По својата суштина и во споредба со притворот овие мерки се похумани, не водат кон директно ограничување на слободата на обвинетиот, туку значат наметнување забраните, ограничувањата или обврските и имаат определено времетраење односно износ.

Препорака: Поради карактерот и полесниот степен на задирање во човековите права, се препорачува многу повеќе да се применуваат другите мерки за обезбедување присуство на обвинетиот, а во зависност од околностите на случајот и кога е можно, да се комбинираат и да се применуваат како алтернатива на притворот и куќниот притвор.

3.6 Завршени предмети и донесени одлуки

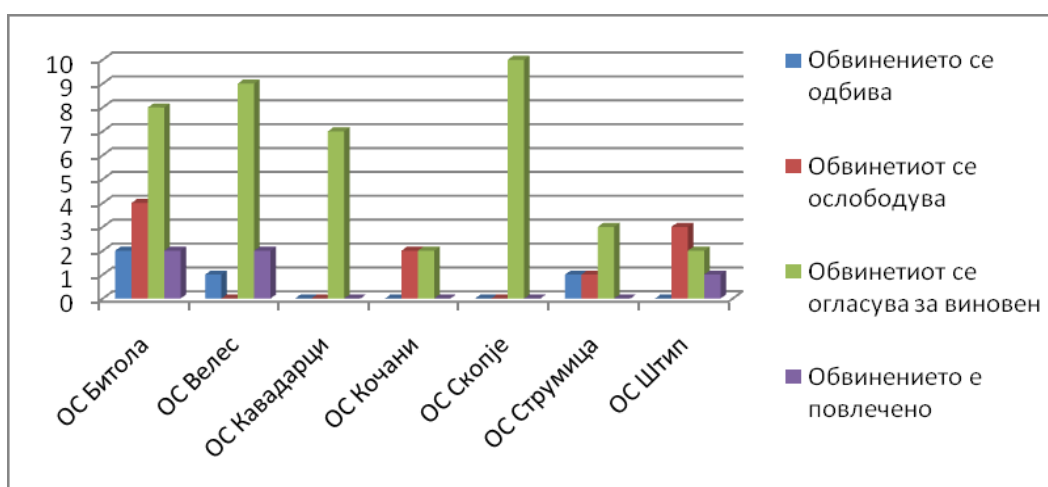
Според податоците добиени од истражувањето, од вкупниот број на 154 набљудувани предмети првостепената постапка пред основните судови завршила во 60 предмети. Од нив, најголем број на завршени предмети се нотирани во Основниот суд Битола – 16 предмети, потоа Основниот суд Велес – 12 предмети, Основниот суд Скопје I каде има завршено 10 предмети, по што следуваат останатите судови со број на завршени предмети помал од 10.

Според видот на одлуката со која завршила постапката, од вкупно 60 предмети, пресуда со која обвинетиот се огласува за виновен е донесена во 41 предмет, ослободителна пресуда е донесена во 10 предмети, во 4 предмети е донесена одбивателна пресуда, додека во 5 предмети постапката е завршена со пресуда со која обвинението се одбива.

На графичкиот приказ кој следува прикажана е дистрибуцијата на четирите вида на пресуди по основни судови, од каде е евидентно дека најголем број на осудителни пресуди се донесени во Основниот суд Скопје I односно 10 пресуди, Основниот суд Велес со 9 пресуди, Основниот суд Битола со 8 пресуди, по што следуваат останатите судови. Основниот суд во Битола има донесено најголем број на ослободителни пресуди односно 4 пресуди, по што следуваат основните судови во Штип и Кочани. Ваков вид на пресуда не е донесена во Основниот суд во Скопје, Кавадарци и Велес.

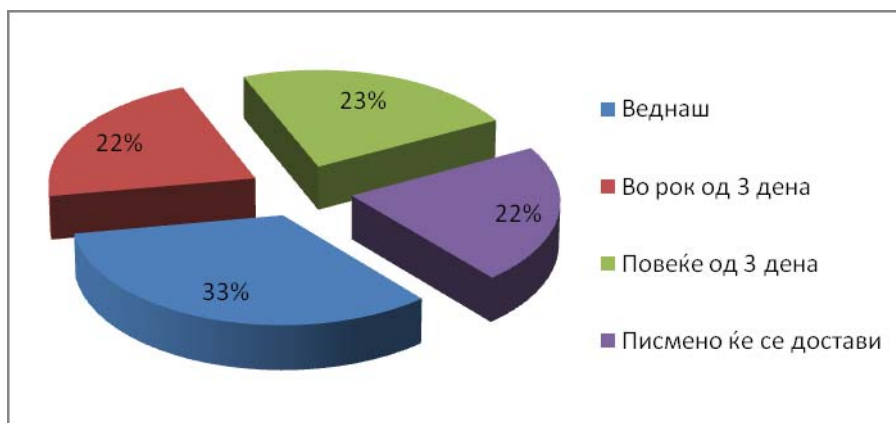
Во рамки на анкетањето, судиите беа запрашани за казнената политика и висината на казните што се изрекуваат за коруптивните кривични дела. Поголемиот број на судиите сметаат дека предвидените казни за овие кривични дела се превисоки, па оттаму постои тенденција за изрекување на казни кои се движат во законски предвидениот минимум.

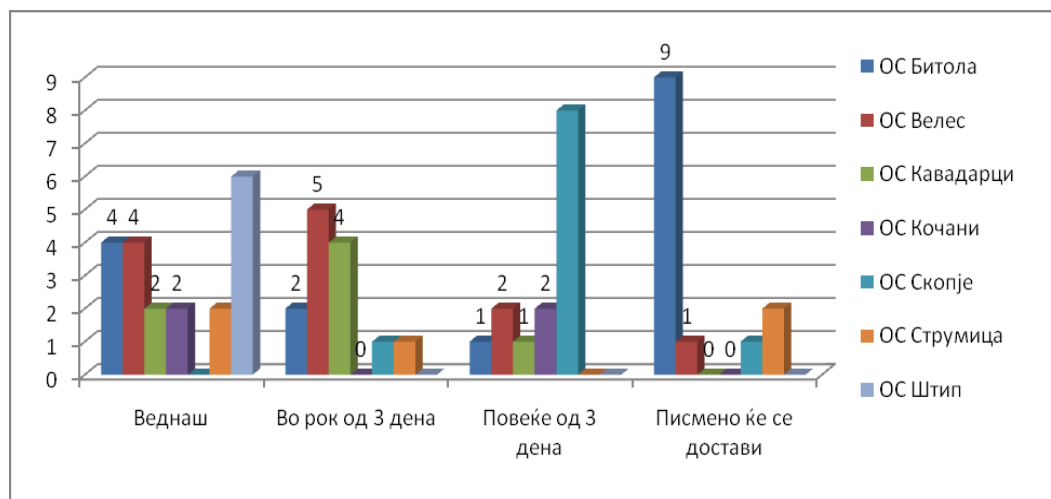
3.6.1 Изработка и објавување на пресудата

Во времетраењето на постапката се засметува и рокот за писмена обработка и објавување на пресудата. Според ЗКП, пресудите во кривичната постапка треба да се изработуваат во рок од 8 дена односно во рок од 15 дена во случај на посложени предмети од денот на нивното објавување. Пресудата се објавува веднаш по нејзиното изрекување.

Во графичкиот приказ подолу се прикажува рокот во кој пресудата е објавена. Таа е објавена веднаш во 33% од предметите, а во приближно еднаков процент од 22% и 23% пресудата била објавена во рок од три или повеќе денови, или пак била писмено доставена.

Споредбено земено, практиката на основните судови покажува дека во Основниот суд Битола и Основниот суд Скопје I постои тенденција за обавување на пресудите во рок подолг од 3 дена или тоа се прави со писмената достава на пресудата, што е разбирливо поради тежината и сложеноста на делата по кои постапуваат.

3.7 Ставови на судиите за должината на постапката

Од спроведената анкета со судиите, меѓу другото, се настојуваше да се оценат нивните ставови во поглед на должината на постапката по коруптивните кривични дела, како и да се идентификуваат причините поради кои, според нивното

мислење и искуство, доведуваат до прекумерно и неразумно траење на судските постапки.

Во таа смисла, фактот што должината на постапката кај потешките и посложените предмети по кои постапува Одделението за организиран криминал и корупција при Основниот суд Скопје I Скопје, во кои се инволвирани поголем број на обвинети, е поефективна и пократка во споредба со постапката по предметите по кои постапуваат останатите основните судови во државата. Сите интервјуирани судии, со исклучок на судиите од ова специјализирано одделение, едногласно го оправдуваат погоре кажаното, со тоа што се забележува дека во овие предмети обвинетите се лесно достапни за судот и успешно се обезбедува нивното присуство бидејќи многу често се изрекува мерката притвор. Тоа не е случај со другите набљудувани судови, кои како првостепени судови согласно законската надлежност, се оптоварени со голем број на предмети од областа на општиот криминал.

Причините кои влијаат врз должината на постапката и нејзиното одолговлекување, судиите ги лоцираат во постојните процесни решенија. Во праксата обвинетите лица и нивните бранители (па дури и сведоците) ја оддолжуваат постапката со изостанок од рочиштата, потоа таа се јавува и поради проблемите со доставата, недоволно обезбедените докази во преткривичната и истражната постапка, покренување на обвиненија кои не се комплетни и не се поткрепени со докази, како и потешкотиите што се јавуваат во доставувањето на докази од страна на други органи и организации.

Според одговорите на судиите, тие ретко ги применуваат законските решенија кои имаат за цел да обезбедат редовен тек или забрзување на постапката, како што се - поднесување на трошоците заради изостанок на бранителот и изрекување на парична казна за бранителите (член 316 и 317 од ЗКП), кога се обидуваат да калкулираат со своето присуство на рочиштата и на тој начин да влијаат врз должината на постапката.

Препорака: Се препорачува судовите почесто да ги применуваат законските решенија насочени кон обезбедување присуство на странките, редовен тек и забрзување на кривичната постапка.

3.8 Заклучоци од набљудувањето за должината на постапката

Согласно меѓународните стандарди, должината на постапката го означува време од сознанието за обвинението или од моментот на лишувањето од слобода до донесувањето на правосилна пресуда, а во одредени случаи ја опфаќа и постапката по правните лекови и извршувањето на пресудата.

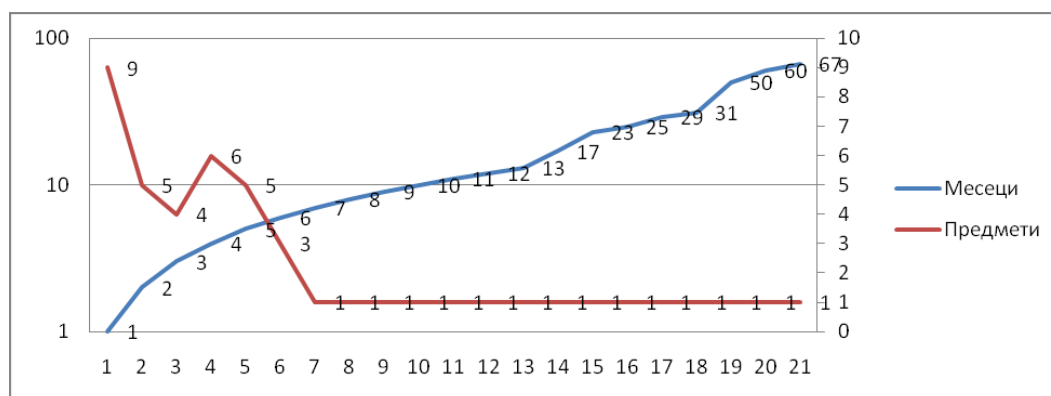
Во таа смисла, при анализирање на расположливите емпириски податоци од набљудувањето, заклучоците и оценките за должината на кривичната постапка и нејзини одделни стадиуми, се тргнува од моментот на поднесување на обвинителниот акт и почетокот на истрагата, па се до донесување на првостепената одлука. Во одредени случаи постапката по набљудуваните предмети се уште не беше завршена.

Врз основа на горе изнесеното, извлечени се следниве заклучоци:

Просечното времетраење на истрагата во набљудуваните премеи изнесува 11 месеци. Најдолгата истрага траела 57 месеци односно 4 години и 7 месеци и се водела во Основниот суд Велес, што не би можело да се прифати како разумно времетраење на овој прв стадиум на кривичната постапка.

Просечното времетраење на рочиштата за главниот претрес изнесува 19 месеци.

Податоците од истражувањето покажуваат дека времето што поминало од отпочнувањето на постапката до објавувањето на првостепената пресуда се движи во границите од 1 до 82 месеци.

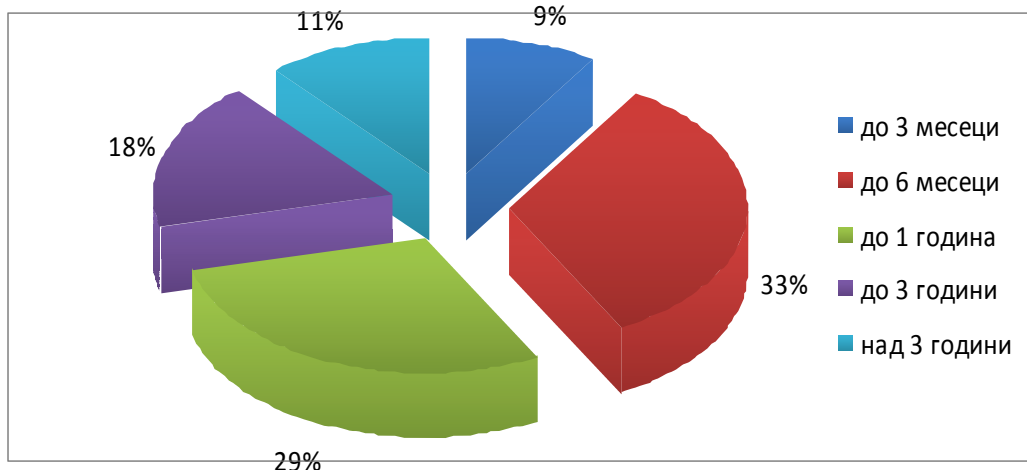
Од вкупниот број на пресудени предмети, само во 9% од случаите постапката траела до 3 месеци, во 33% одлука е донесена во период до 6 месеци, што се должи на релативно сложениот карактер на овие предмети. Во 29% одлуката е донесена во интервал до 1 година, во 18% од пресудените предмети таа траела до 3 години, а во 11% од случаите првостепената постапка траела над три години.

Од аспект на должината на постапката, кај сите основни судови опфатени со истражувањето, **ажурноста во постапувањето е подобрена** и тие постапуваат по кривични предмети започнати во 2009 и 2010 година.

Најдолгата постапка меѓу набљудуваните предмети изнесувала 82 месеци односно 6 години и 10 месеци, што претставува значително време за постапката. Станува збор за предмет кој се води пред Основниот суд Велес за кривично дело

злоупотреба на службената положба и овластување по член 353 од Кривичниот законик, по кој постапката е завршена.

Покрај овој предмет, податоците укажуваат дека во Основниот суд Велес има два предмети каде постапката траела 67 месеци и 36 месеци соодветно, во Основниот суд Штип има еден предмет по кој постапката траела 64 месеци, како и во Основниот суд Кочани каде има два предмета по кои постапката траела 50 и 52 месеци, сметано од истрагата односно поднесувањето на обвинителниот акт до првостепената пресуда.

Алармантни се податоци кои укажуваат дека во осум предмети за кои се водат постапки пред основните судови во Битола, Велес, Кочани и Штип, првостепената постапка започнала во 2005 и 2006 година. Посебно загрижува фактот што во Основниот суд во Битола има предмет кој датира од 2003 година, со најголема должина на постапката, и иститот сè уште не е завршен.

Несомнено постои тренд на подобрување на ажурноста и експедитивноста на судовите во постапувањето по дела од областа на корупцијата. Сепак, постојат случаи кои не корспондираат со стандардите за судење во разумен рок, особено ако се има предвид фактот дека станува збор за првостепена постапка по која најверојатно ќе следуваат редовни и вонредни правни лекови, по што, земено во целина, постапката би била оценета како прекумерно или неразумно долга.

Поред јуриспруденцијата на Судот во Стразбур, независно од сложеноста на предметот, големиот број на обвинети и сведоци, кои можат да доведат до одолжувања, реформите во судството, домашните органи се должни, да преземат соодветни измени на законските прописи, процедуралните правила и организациските мерки со кои ќе ги сведат одолжувањата во постапката на минимум и ќе обезбедат целосно остварување на правото на судење во разумен рок.

4. ПОСЕБНА ПОСТАПКА ЗА ЗАШТИТА НА ПРАВОТО НА СУДЕЊЕ ВО РАЗУМЕН РОК

Со измените на Законот за судовите од 2008 година¹⁵, воведен е нов правен механизам односно посебна постапка за заштита на правото на судење во разумен рок пред Врховниот суд на Република Македонија.¹⁶

Врховниот суд на Република Македонија исклучително сериозно ја прифати оваа нова законска надлежност и настојуваше своето постапување и одлучување по барањата за прекумерна должина на судските постапки да го усогласи со стандардите и принципите кои произлегуваат од член 6 од Европската конвенција за човекови права и јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права во Стразбур. За таа цел во Врховниот суд на Република Македонија беше формиран посебен оддел за заштита на правото на судење во разумен рок, кој го сочинуваат три првостепени совети и еден жалбен совет.

4.1 Податоци за барањата и донесените одлуки

Постапката за заштита на правото на судење во разумен рок се иницира со барање кое може да го покрене секое лице кое смета дека надлежниот суд го повредил правото на судење во разумен рок и тоа најдоцна шест месеци сметано од денот на правосилноста на одлуката. Вакво барање може да се поднесе и во текот на постапувањето, односно додека се уште трае постапката пред судовите.

Од моментот на воведување на ова правно средство заклучно со ноември 2010 година, во Врховниот суд на Република Македонија **примени се вкупно 780 барања** за заштита на правото на судење во разумен рок, од кои **е одлучено за 620 барања**, што секако укажува на високиот степен на ажурност и ефикасност во постапувањето и одлучувањето.

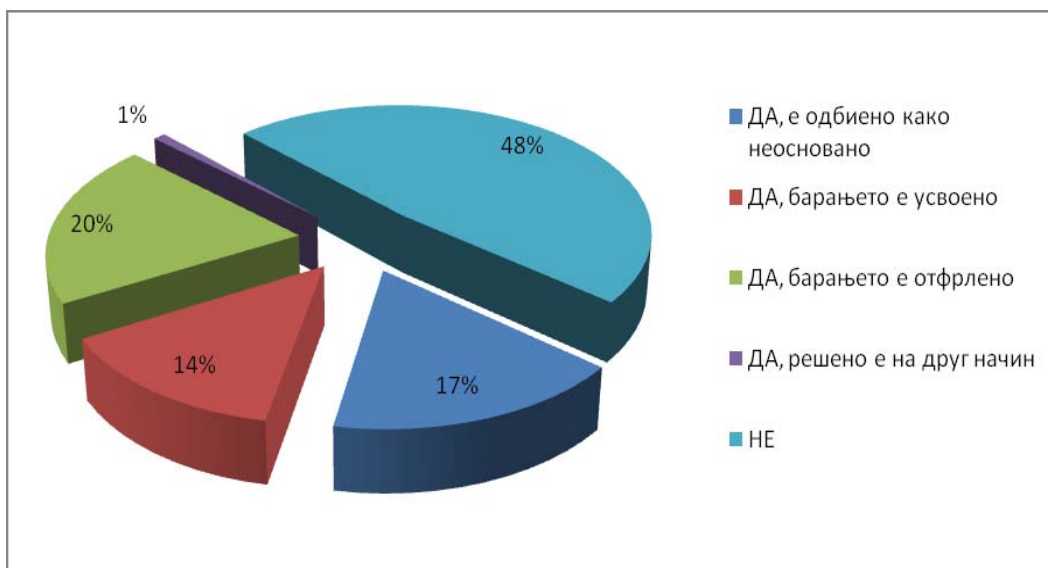
Од одлучените 620 барања, 201 барање е одбиено како неосновано, 166 барања се усвоени, 242 барања се отфрлени, додека 11 барања биле решени на друг начин, односно со спојување на барањата кон други предмети.

---

¹⁵ Службен весник на Република Македонија бр. 58/2006 и 35/2008.

¹⁶ Со тоа беше укинато претходното законско решение, кое се покажа како неефикасно и нецелосно, по барањето за заштита на правото на судење во разумен рок да постапува непосредно повисокиот суд. Во зависност од стадиумот на постапката, по овие барања постапуваа апелационите судови или Врховниот суд на Република Македонија.

Процентуалната структура на барањата по кои е одлучено покажува дека во 48% односно скоро во половина од случаите, барањето е одбиено како неосновано, во 20% барањето е отфрлено, додека во релативно мал процент од 14% од случаите, барањето е усвоено и утврдена е повреда на правото на судење во разумен рок.

Постапувајќи по ова правно средство, Врховниот суд на Република Македонија е должен да донесе одлука во рок од шест месеци од денот на поднесувањето на барањето.

При одлучувањето, Врховниот суд ги применува истите критериуми што ги користи Европскиот суд за човекови права при оценувањето на разумноста и на должината на постапката: сложеноста на предметот, однесувањето на обвинетиот во постапката и однесувањето на судот кој постапува по предметот.

Имено, Врховниот суд оценува дали подносителот на барањето допринел со своето однесување за одложување на постапката, дали при постапувањето по предметот пониските судови одлучувале со должно внимание, без било какви прекини и непотребни одложувања, дали судовите покажале активност во постапката, преземале дејствија во рамките на роковите предвидени согласно Законот за судовите и Законот за кривичната постапка и друго.

Препорака: Се препорачува Врховниот суд на Република Македонија, решавајќи за барањата за заштита на правото на судење во разумен рок, кон постојните три критериуми, да додаде и да го земе предвид и субјективниот критериум, според кој судот разумноста на должината на постапката ќе ја оценува и во светло на значењето на повреденото право за жалителот и неговата состојба.

4.2 Специфики на одлуката со која се утврдува повреда на правото на судење во разумен рок

Со решенијата во кои се констатира повреда на ова фундаментално човеково право, Врховниот суд на Република Македонија утврдува дека судовите постапката не ја засновале на начелото за судење во разумен рок и го повредиле правото на подносителот гарантирано во член 6 став 2 од Законот за судовите и член 6 став 1 од Европската конвенција за заштита на човековите права и основните слободи.

Тоа значи дека, за разлика од другите судски постапки каде судиите многу ретко или воопшто не се повикуваат на примената на Европската конвенција за човекови права, во постапката за судење во разумен рок пред највисоката судска инстанца доаѓа до директна примена не само на Конвенцијата, туку и на принципите изградени низ прецедентното право на Судот во Стразбур.

Посебно, за поздравување е фактот што решенија на Врховниот суд донесени во оваа постапка по својата структура, стил и начинот на аргументација на релевантните факти и околности и примената на правото, во голема мера, наликуваат на пресудите на Европскиот суд за човекови права.

Во случаите кога ќе утврди повреда на правото на судење во разумен рок, Врховниот суд на Република Македонија го усвојува барањето, определува правична надомест кога тоа е побарано, а доколку постапката пред судот сè уште трае, определува рок во кој судот треба да ја заврши постапката.

Во текот на 2010 година, Врховниот суд на Република Македонија во 50 предмети, утврдил повреда на правото на судење во разумен рок, покрај досудената надомест, определил и задолжение за судот постапката да ја заврши во определен рок во зависност од сложеноста на предметот и стадиумот во кој се наоѓа постапката, кој рок најчесто изнесува 3 до 6 месеци од приемот на правосилното решение.

Правичната надомест за претрпената повреда што ја досудува Врховниот суд се движи во висина од 10.000 денари до 60.000 денари и тој се исплатува од судскиот буџет во рок од три месеца од денот на правосилноста на решението.

Против решението на првостепениот совет на Врховниот суд на Република Македонија, незадоволната страна има право на жалба во рок од осум дена сметано од денот на приемот на решението до второстепениот совет во Врховниот суд.

4.3 Усогласеност со стандардите предвидени со Европската конвенција за човекови права

Одлуката во постапката за заштита на правото на судење во разумен рок, Врховниот суд на Република Македонија е должен да ја донесе во согласност со

националното законодавство и врз основа на правилата и принципите утврдени со Европската конвенција за човековите права и судската пракса на Европскиот суд за човекови права.

Се поставува прашањето дали со предвидените законски решенија во однос на оваа постапка и одлуката што ја донесува Врховниот суд, со која се констатира повреда на правото поради прекумерна должина на судската постапката, се опфатени суштинските елементи од кои зависи ефективноста на правниот лек во однос на правото на судење во разумен рок и дали тие се во согласност со принципите изградени низ јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права.

Во суштина, постапката пред Врховниот суд ги задоволува основните услови и меѓународни стандарди за заштита на правото на судење во разумен рок. Сепак, за една поиздржана анализа и оценка неопходно е да се земат во предвид и да се разгледаат и други елементи.

Еден од тие елементи е **должината на постапката по овој правен лек**. Постапката пред Врховниот суд на Република Македонија се движи во временски интервал од 1 до 23 месеци што го надминува законски предвидениот рок и не кореспондира со стандардите воспоставени со јуриспруденцијата на Судот во Стразбур.

Препорака: Се препорачува времетраењето на постапката пред Врховниот суд на Република Македонија да се движи во законски предвидената рамка од 6 месеци, доколку е потребно и преку преземање на соодветни системски и организациски промени кои ќе ги задоволат барањата предвидени со член 6 од Европската конвенција за човековите права.

Препорака: Се препорачува покрај мериторното одлучување на Врховниот суд на Република Македонија по барањата за заштита на правото на судење во разумен рок, да се воведат соодветни законски и процесни решенија кои ќе овозможат побрзо и експедитивно решавање на овие барања преку постигнување на порамнување и така наречените „пилот решенија“ по примерот на Европскиот суд за човекови права.

Друго клучно прашање е прашањето за **висината на правичнатаиот надомест**, која според наоѓањето на Европскиот суд за човекови права ја детерминира позицијата и статусот на жртва на лицето кое се жали на прекумерна должина на судските постапки. Ова прашање, меѓу другото, се потенцира во одлуката во предметот „Шурбаноска против Република Македонија“, каде меѓу другото, се укажува на соодносот и на потребата од синхронизирање на висината на надоместа што ја досудиле домашните судови наспроти висината на надоместите што ги определува Судот во Стразбур.¹⁷ Во конкретниот предмет, постапките пред домашните судови

¹⁷ Случај Шурбаноска против Република Македонија, Одлука 3665/03 од 31 август 2010.

траеле скоро две децении, односно над 17 години, а Врховниот суд им досудил правична надомест во висина од 4.000 евра на сите тројца баратели. Иако сè уште не им била исплатена правичната надомест од судскиот буџет, Судот оценил дека во конкретниот случај со одлуката на Врховниот суд им била обезбедена доволна и соодветна надомест.

Не помалку битно е прашањето за **извршување и исплата на правичната надомест** досудена со одлуките на Врховниот суд на Република Македонија. Токму поради практичните проблеми кои се јавија во исплатата на правичната надомест од судскиот буџет, беа извршени нови законодавни интервенции.

Имено, со последната новела на Законот за судовите¹⁸ се зајакнува овој механизам и се воведуваат конкретни обврски и рокови за судскиот буџетски совет во поглед на исплатата на досудената правична надомест. Сепак, останува да се види како овие законски одредби ќе функционираат во практиката и какви ќе бидат нивните ефекти.

Во поглед на извршувањето на одлуките за правична надомест, мошне интересен е неодамнешниот случај на „Галглионе и други против Италија“¹⁹ во кој Европскиот суд за човекови права утврди дека постои повреда на правото на судење во разумен рок и на правото на сопственост, а пресудата се уште не е конечна. Специфичноста на овој случај се состои во тоа што тој се однесува на должината на извршната постапката за исплата на правичната надомест на 475 апликанти, која им била доделена од страна на домашните судови за утврдена повреда на правото на судење во разумен рок согласно т.н. Пинтовиот закон. Задоцнувањето во исплатата на надоместа се движело од 9 - 49 месеци, а кај значителен процент од 65% од апликантите, тоа задоцнување траело 19 месеци. Иако, Судот прифаќа дека исплатата на надоместоците на апликантите можела да предизвика одреден застој кај италијанските власти, сепак смета дека границите на тоа одложување не би требало да надминува шест месеци (*Cocchiarella v. Italy*).

---

¹⁸ Службен весник на Република Македонија бр 150 од 18.11.2010 година.

¹⁹ *Gagliione and Others v. Italy* (Application No. 45867/07) 21.12.2010.

5. ПРАВО НА ЕФИКАСЕН ЛЕК ВО ОДНОС НА ПРАВОТО НА СУДЕЊЕ ВО РАЗУМЕН РОК

Правото на ефикасен лек пред домашните органи се гарантира со член 13 од Европската конвенција за човекови права, кој предвидува: „Секое лице, чии права и слободи утврдени во Конвенцијата, се повредени има право на делотворен правен лек пред национален орган без оглед што повредата ја извршиле лица кои дејствуваат во официјално својство“. Во контекст на овој аналитички извештај, предмет на разгледување претставуваат правните лекови во однос на прекумерната должина на постапката.

Во суштина, со овој член директно се укажува на обврската на државата да обезбеди заштита на човековите права и слободи првенствено во рамките на домашниот правен систем и се нагласува супсидијарната природа на заштитниот механизам воспоставен со Конвенцијата.

Со пресудата во случајот „Кудла против Полска“,²⁰ Европскиот суд за човекови права суштински го промени сопственото прецедентно право, според кое долго време сметаше дека повредата на правото на судење во разумен рок го апсорбира правото на ефикасен правен лек во однос на должината на постапката.²¹ Со оваа пресуда, мотивиран од огромниот број на барања за прекумерно траење на постапките, Судот утврди дека недостигот на делотворен правен лек во домашното законодавство треба да се третира како одделно прашање.²² Според јуриспруденцијата на Европскиот суд за човекови права, за да бидат делотворни правните лекови треба да бидат „реални и ефективни, а не теоретски и илузорни“.

Со пресудите во случаите „Пинто против Италија“, „Лукенда против Словенија“ и други, Европскиот судот за човекови права ги постави критериумите од кои зависи ефикасноста односно делотворноста на правниот лек во однос на правото на судење на разумен рок. Судот посебно ги третира случаите на постоење структурни проблеми во системот на една држава кои генерираат неразумно долги судски постапки и каде не постои соодветен лек за заштита. Во вакви случаи, Судот во одлуката им укажува на земјите членки да преземат законодавни или институционални мерки за надминување на системските проблеми.

²⁰ Види Kudła против Полска, Пресуда од 26 октомври 2000 година.

²¹ Види Pizzetti против Италија, пресуда од 26 февруари 1993 година, Серија А бр. 257-С, Giuseppe Tripodi против Италија, бр. 40946/98, 25 јануари 2000 година, необјавено во извештај, и Vouilly против Франција, бр. 38952/97, 7 декември 1999 година.

²² Види Kamasinski против Австрија, пресуда од 19 декември 1989 година, Серија А бр. 168.

Според критериумите утврдени од страна на Судот, за делотворноста на лекот од пресудно значење е да се обезбеди соодветна компензација односно надоместување за претрпената повреда поради прекумерната должина на постапката, но истовремено лекот треба да обезбеди и забрзување на постапката. Покрај овие основни елементи, од значење се висината на надоместа и извршувањето односно исплатата на правичната надомест.

Со посебната постапка за заштита на правото на судење на разумен рок што се води пред Врховниот суд на Република Македонија опфатени се елементите кои ја детерминираат ефикасноста на правниот лек. Сепак, оценката за делотворноста не може да биде апстрактна и теоретска, туку таа треба да биде конкретна и да се однесува посебно за секој одделен случај. Делотворноста на лекот зависи од тоа дали тој овозможува реално остварување на правото во практиката.

Препорака: Се препорачува да се воспостават соодветни институционални механизми за следење на извршувањето на решенијата на ВСПМ, со цел да се обезбеди доследно остварување на правото на судење на разумен рок и негова ефективна правната заштита.

6. ПРЕПОРАКИ

Врз основа на емпиriskите податоци добиени од истражувањето и констатираните состојби, а со цел унапредување на ефикасност во остварувањето и заштитата на човековите слободи и права во постапката за кривични дела од областа на корупцијата, се даваат следниве препораки.

Во насока на подобрување на судската ефикасност:

1. Се препорачува да се воведат нови организациски подобрувања и современи методи на работа во судовите со цел намалување и целосно елиминирање на заостатокот на предмети, преку таканареченото брзо движење и супервизија над заостанатите предмети, определување приоритети во решавањето и други мерки.
2. Постојниот АКМИС систем во судството редовно да се користи за генерирање и обработка на унифицирани и споредливи податоци и параметри кои се релевантни за оценување на должината на постапката во судовите.
3. Се препорачува натамошно јакнење и унапредување на капацитетите на судиите во планирањето и раководењето со времето и предметите и со доказната постапка, како и воведување на нови работни методи кои ќе овозможат целосно искористување на расположивите материјални и човечки ресурси во судството за обезбедување правична и експедитивна кривична постапка.
4. Да се воведат обврска за судовите, најмалку еднаш годишно, да ги сумираат и објавуваат податоците за просечното времетраење на судската постапка и податоците за бројот и должината на постапката за активните и заостанатите предмети.
5. Во решенијата со кои се определува мерката притвор секогаш да се образложат причините поради кои во конкретниот случај се изрекува таква мерка, а не да се остане на „голо“ парафразирање на законски предвидените основи. Времетраењето на притворот да се сведе на најкратка можна мера.
6. Со оглед на карактерот и различниот степен на задирање во човековите права, се препорачува повеќе да се применуваат другите мерки за обезбедување присуство на обвинетиот, а во зависност од околностите на

случајот и кога тоа е можно тие да се комбинираат и да се применуваат како алтернатива за притворот и куќниот притвор.

7. Се препорачува судовите почесто да ги применуваат законските решенија насочени кон обезбедување присуство на странките, редовен тек и забрзување на кривичната постапка.
8. Судовите многу повеќе да ја употребуваат мерката конфискација на имот и проширена конфискација за кривичните дела од областа на корупцијата.
9. Се препорачува времетраењето на постапката пред Врховниот суд на Република Македонија да се движи во законски предвидената рамка од 6 месеци, доколку е потребно и преку преземање на соодветни системски и организациски промени кои ќе ги задоволат барањата предвидени во член 6 од Европската конвенција за човекови права.
10. Се препорачува Врховниот суд на Република Македонија, решавајќи за барањата за заштита на правото на судење во разумен рок, кон постојните три критериуми да додаде и да го земе предвид и субјективниот критериум, според кој судот разумноста на должината на постапката ќе ја оценува и во светло на значењето на повреденото право за жалителот и неговата состојба.
11. Покрај мериторното одлучување на Врховниот суд на Република Македонија по барањето за заштита на правото на судење во разумен рок, се препорачува да се воведат соодветни законски и процесни решенија кои ќе овозможат побрзо и експедитивно решавање на овие барање преку постигнување на порамнување и така наречени „пилот решенија“ по примерот на Европскиот суд за човекови права.
12. Се препорачува да се воспостават соодветни институционални механизми за следењето на извршувањето на одлуките на Врховниот суд на Република Македонија, со цел да се обезбеди доследно остварување на правото на судење на разумен рок и негова ефективна правната заштита.

Во насока на подобрување на набљудувањето:

13. Се препорачува со истражувањето да се опфатат и податоци за времето од поднесување на кривичната пријава до покренувањето на обвинението, кои се релевантни за оценување на однесувањето на сите актери во кривичната постапка.
14. Во иднина, се препорачува набљудувањето на постапките за кривичните дела од областа на организираниот криминал и корупцијата да се прошири и да ја опфати и истрагата, со посебен акцент на тоа како

префрлањето на истрагата врз јавното обвинителство влијае врз ефикасноста и експедитивноста на кривичната постапка.

15. Јасно да се издиференцираат причините кои доведуваат до одложување на рочиштата на главниот претрес за кои одговорност сносат судовите, со цел детално анализирање на нивното влијание врз должината на кривичната постапка.
16. Да се спроведе посебно емпириско истражување и анализа на бројот и начинот на извршувањето на решенијата на Врховниот суд на Република Македонија со кои се утврдува правичната надомест за повредата на правото на судење во разумен рок и висината на издвојувањата од судскиот буџет на име исплата на оваа надомест.
17. Се препорачува да се вложат напори податоците кои се собрани преку набљудувањата и емпириските истражувања на Коалицијата „Сите за правично судење“ од изминатите години да се поврзат, вкрстат и меѓусебно да се компарираат врз основа на постојните и други дополнителни критериуми. Анализата на тие податоци ќе овозможи извлекување заклучоци за одредени трендови и тенденции за корупцијата во државата и за остварувањето и заштитата на човековите слободи и права во кривичните постапки за делата од областа на организираниот криминал и корупцијата.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

343.192.03:343.352(497.7)"2010"

ТЕМЕЛКОСКА-Миленковиќ, Тања

Анализа на судската ефикасност во заштитата на човековите права во предметите од областа на корупцијата во 2010 година / [Тања Темелкоска-Миленковиќ]. - Скопје : Коалиција на здруженија на граѓани "Сите за правично судење", 2011. - 52 стр. : граф. прикази ; 24 см

Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-4552-18-5

а) Кривично дело корупција - Заштита на човековите права - Судска ефикасност - Македонија - 2010
COBISS.MK-ID 87293450